

İlk Türkçe Kur'an Tercümelerine Göre Esmâ-i Hüsnâ*

Dr. Suat Ünlü

Dr., U. Ü. Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü

Özet

Bu makalede, Türk dili tarihinde erken dönem Kur'an tercümeleri olarak bilinen Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an tercümelerinde Allahın isimlerinin/sıfatlarının (Esmâü'l-hüsnâ) Türkçeye yansımaları ele alınırken Türk dili tarihinin önemli parçalarından olan dini metinlerdeki Türkçecilik başarısı gösterilmeye çalışılacaktır. Bilindiği gibi Kur'an gibi bir metni tercüme etmeye çalışırken tercüme edenler çok dikkatli davranmak zorundadırlar; çünkü yanlış anlamlandırma ve yanlış ifade etme sonucu ortaya çıkacak dini ve sosyal sorumluluktan tercüme edenler sorumlu tutulacaklardır. Bu yüzden en dikkatli tercüme edilen, kelimeleri en dikkatli secilen ve en uygun gramer kurallarını uygulamaya çalışan metinler dinî metinlerdir. Bu yüzden Kur'an tercümeleri dilcilik açısından en önemli ve en güvenilir kaynaklardır.

* Bu makale 2005 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü tarafından düzenlenen "Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu"nda sunulan TIEM 73'te Esmâü'l-Hüsnâ adlı bildirinin genişletilmiş şeklidir.

Abstract

The Most Beautiful Names of God (al-Asma al-Husna) in Early Turkish Translations of Qur'an

In this article, in the history of Turkic, in Eastern and Western Turkish Qur'an translations known as Early Period of Time Qur'an translations, the succeedings of the use of Turkish in religious texts which were the most important part of the history of Turkic is tried to be shown when the reflects of the names/ apperances of the God (al-Asma al-Husna) to the Turkish were taken. As known, the translators have to be very careful when they are trying to translate a text like the Qur'an. Because they would be responsible for the religious and social responsibilities that may be ocured from the incorrect interpretations and comprehensions. So that, the texts that was translated very carefully, the texts which in the words were chosen very carefully and the texts that were constructed on the most suitable grammatical rules are the religious texts. In this article, we will try to show the succeedings of the use of Turkish in Eastern and Western translations by their examples.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Eski Türkçe, Harezm Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Satır-Arası Kur'an Tercümelere

Key Words: Qur'an, Old Turkish, Khwarizm Turkish, Old Anatolian Turkish, Inter-Linear Qur'an Translations

1. Esmâü'l-Hüsnâ'nın Anlamı ve Kur'ân-ı Kerîm'de Geçtiği Süre ve Âyetler

Esmâü'l-hüsnâ tamlaması, Arapça *esma* “ç. isimler” ve *hüsn*’ün ism-i tafdili *hüsnâ* “ç. en güzel” kelimelerinden kurulu bir tamlama ve *Esmâü'l-hüsnâ* (Farsça terkibi *esma-i- hüsnâ*) “en güzel isimler” anlamına gelmektedir. Sadece Kur'an'da geçen ilahî isimler 100'den fazladır. Muhtelif hadislerde Allah'a nisbet edilen başka isimler de mevcuttur. Esmâ-i Hüsnâ terkinin, geniş anlamıyla bunların hepsini kapsamakla birlikte terim olarak daha çok doksan dokuz ismi içerdği kabul edilir. (Topaloğlu 1995: 404)

Esmâ-i Hüsnâ terkinde yer alan Hüsnâ kelimesi “güzel” manasında sıfat veya “en güzel” anlamında ism-i tafdil sayılmıştır. İlahî isimlerin güzellikle nitelendirilmesinin sebeplerini Ebû Bekir İbnü'l Arabî şöyle sıralamaktadır. (Topaloğlu 1995: 404)

1. Esmâ-i Hüsnâ Allah hakkında yücelik ve aşkınlık ifade eder ve kullarda saygı hissi uyandırır.

2. Zikir ve duada kullanımları halinde kabule vesile olur ve sevap kazandırır.

3. Kalplere huzur ve sükun verir, lutuf ve rahmet ümidi telkin eder.

4. Bilginin değeri bilinenin değerine bağlı bağlı bulunduğu ve bilinenlerinin en şerefli de Allah olduğu için esmâ-i hüsnâ bilgisine saip olanlara bu bilgi meziyet ve şeref kazandırır.

5. Esmâ-i Hüsnâ Allah için vâcib “terk edilemeyen”, câiz “işlenilmesinde izin olan”, mümteni “olamaz” olan sıfatları içermesi sebebiyle O’nun hakkında yeterli ve doğru bilgi edinmemize imkan verir (Topaloğlu 1995: 404).

Allah’ı birden fazla isimle anmak veya bazı sıfatlarla nitelendirmek acaba İslâm’ın çok önem verdiği tevhid ilkesini zedeler mi sorusuna ilahiyatçılar zihnin dışında bir varlığa sahip bulunmadıkları için böyle bir endişeye kapılmanın gereksiz olduğu görüşünü savunmuşlardır. (Topaloğlu 1995: 404).

Kur’an’da Allah’ın zatına birçok isim nispet edilmiştir. Bunların sık sık tekrar edildiği görülür. Tevbe suresi dışındaki 113 sure *besmele* ile başlamaktadır.¹ Aynı terkip iki ayetin içinde de yer almaktadır. Bilindiği üzere *besmele* Allah’ın iki güzel ismini *rahman* ve *rahim*’i barındırır. Ayrıca *ism* kelimesi Kur’an’da dokuz yerde *ismullah* “Allah’ın ismi”, dokuz yerde *ismü rabbik* “Rabbi’nin ismi”, iki ayette de zamire muzaf olarak *ismuh* “onun ismi” şeklinde Allah’la ilgilendirilerek zikredilmiştir (Topaloğlu 1995: 405).

Esmâ-i Hüsnâ terkibi ise dört ayette yer alır. İniş sırasına göre bunlardan ilki, A’râf sûresi 7/180. âyette “En güzel isimler (el-esmâ’ü’l-hüsnâ) Allah’ındır. O halde O’na *güzel isimlerle* dua edin. *Onun isimleri* hakkında eğri yola gidenleri bırakın. Onlar yapmakta olduklarının cezasına çarptırılacaklardır” olarak; ikincisi tevhid akidesinin vurgulandığı Tâhâ Suresinin 20/8 âyetidir: “Allah, kendisinden başka ilâh olmayandır. En güzel isimler O’na mahsustur.” (Külekçi 1997: 29). Üçüncüsü İsrâ Sûresi 17/110. âyette “De ki: İster Allah deyin, ister Rahman deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O’na haştır. Nazmında yüksek sesle okuma! onda sesini fazla da kısma! İkisinin arası bir yol tut!’ buyrulmaktadır.²

¹ Süleyman Ateş, Tevbe sûresinin başına *besmele* konmamasını şöyle izah eder: *Besmeledeki Rahman ve Rahim sıfatları güvence verir oysa müşriklere ultiatom olan bu surede ahidlerini bozanların güvencesi kaldırılmaktadır. Surenin başında besmele çekilmesi caiz görülmemekle beraber herhangi bir yerinden okunmaya başlarken besmele çekilir.* (Ateş 1975:1).

² Bu ayetin Ömer Nasuhi Bilmen iniş sebebini şöyle izah etmiştir: “Bu beyân-ı ilâhî, bir takım müşriklerin iddialarını reddetmektedir. Şöyle ki Resül-i Ekrem efendimiz bir gece secde ederken Yâ Allah, Yâ Rahmân demişti. Ebu Cehl gibi

Dördüncüsü Haşr Süresi 59/24. âyetde “O, yaratan, var eden, şekil veren Allah’tır. En güzel isimler onundur. Göklerde ve yerde olanlar onun şanını yüceltmektedir. O, galiptir, hikmet sahibidir.” (Bilmen 1987:1928)

2. Esmâ-i Hüsnânın Sayısı

Esmâ-i hüsnâ sayısını 99 olarak belirleyen ve Müslümanlar arasında meşhur olan hadisin rivayeti bütün muteber hadis kitaplarında Ebu Hureyre’ye ulaşmaktadır (Canan 1998:524). Hadis şöyledir: “Allah’ın doksan dokuz, yüzden bir eksik ismi vardır. Bunları ezberleyip benimseyen cennete girer”. Hadisin bu kısmını içeren bazı rivayetlerin sonunda “o tektir, tek olanı sever” şeklinde bir ilâve de mevcuttur. Ayrıca namazlardan sonra okunan doksan dokuz tesbihte olduğu gibi bu sayının Hz. Peygamber’e vahiy yoluyla bildirilmiş bir özelliği olabilir (Topaloğlu 1995; 406).

Allah’ın en güzel isimlerinin doksan dördü Kur’ân-ı Kerim’de, diğerleri hadislerde geçmektedir. Bunların en üstünü, hepsinin kavramını kendinde toplayan eksik sıfatlardan uzak, tek başına hiçbir varlığa hakikî veya mecazî ad olarak verilemeyen, Allahlık sıfatlarını tamamen içine alan *Allah* isimidir. Allah’ın öbür isimlerine, Allah’ın sıfatları denilmektedir (Külekcî 1997: 25).

Kaynakların belirttiğine göre H. 2. yüzyıldan (M. 8 yy) itibaren doğrudan doğruya Kur’an-Kerim’den esmâ-i hüsnâ listeleri çıkarma çalışmalarına başlanmıştır. Bazı âlimler meşhur hadiste bulunup da Kur’an’da yer almadığını tespit ettikleri isimleri oradan tamamlamaya çalışmışlar, bazıları da kendilerinin koyduğu ölçütler çerçevesinde yeni tespitler yapmışlardır (Topaloğlu 1995: 408).

Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili eserlerde ele alınan konulardan biri de ism-Özamdır. Allaha izafe edilen yüzlerce isim arasından birini “en büyük isim” diye tercih etme girişimleri erken dönemlerden itibaren başlamıştır. Ancak (Taberi, Eşari ve Bâkıllani) başta olmak üzere bir çok alim, belirli bir isme “en büyük” özelliğini nisbet etmek için nakli veya akli bir delil bulunmadığını belirtmişlerdir (Topaloğlu 1995: 411).

Gerek kelâm ve felsefe kitaplarında gerekse tasavvufi eserlerde, hatta bunların etkisiyle kaleme alınan tefsir kitaplarında Allah’ın çeşitli kavramlarla adlandırıldığı görülmektedir. Arap olmayan Müslüman milletler de kendi dilleriyle Allah’a isim ve sıfatlar nisbet

bazı müşrikler bunu duymuşlar, rahmânı da başka bir ilâh sanmışlar. Muhammed-aleyhisselâm bizi iki ilâha ibâdetden nehyettiği halde kendisi Allah ile beraber rahmân diye diğer bir ilaha da dua ediyor demişlerdi. Bunun üzerine bu âyet-kerime nâzil olmuştur. (Bilmen 1987: 23)

etmekte, bunlarla dua ve niyazda bulunmaktadırlar. Türklerin İslamiyeti kabul etmelerinden sonra başta “tanrı” ve “çalap” olmak üzere eskiden kullandıkları bazı isimleri kullanmaya devam ettikleri, daha sonra Farsça’nın tesiriyle bunlara “huda” isimleri de ilave ettikleri bilinmektedir.

Şii literatüründe doksan dokuz isim Hz. Ali’den rivayet edilerek liste olarak verilmekte, bazı kaynaklarda ise Hz. Ali ile Ebu Hureyre rivayeti birleştirilerek All ah’ın güzel isimlerinin sayısı 133’e çıkarılmaktadır. Genel olarak Şii âlimlerinin Kur’an’dan çıkardığı isim sayısınının 127 olduğu ifade edilmektedir (Topaloğlu 1995:409).

3. Esmâ-i Hüsnânın Tasnifi ve Muhtevası

Değişik şekil ve kalıplarla Allah’a nisbet edilen isimler yüzlerle ifade edilecek kadar çoktur. Esmâ-i Hüsnâ telif türünün ortaya çıkışından itibaren bu isimleri guruplandırma temayülleri de ortaya çıkmıştır. İlahî isimler aynı zamanda Allah’ı niteleyen sıfatlar olduğundan bu kavramların tasnifiyle kelâm âlimleri de eskiden beri bu tasnif işleriyle ilgilenmişlerdir.

Esmâ-i Hüsnâ’nın tasnifinde takip edilen yöntemler teknik, muhteva ve ilgilendikleri alanlar olmak üzere üç grup halinde incelenebilir.

4. Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ

Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili olarak Arapça, Farsça, Türkçe birçok manzum ve mensur eser yazılmıştır. Konuyla ilgili yazılan eserlerin ilk kaynağı Gazzâlî’nin “El-maksadül-esnâ fi şerhi esmâ’llâhî’l-hüsnâ”sıdır. Gazzâlî’yi, Ebû Bekir ibnü’l-Arabî “El-emedül’-aksâ” ile, onu da Fahreddin er-Râzî “Levâmiu’l-Beyyinât” adlı eseriyle takip etmiştir (Topaloğlu 1995:407).

Türk Edebiyatında manzum Esmâ-i hüsnâlar üzerinde bir çalışma yapan Halil İbrahim Şener, doksan dokuz ismin dışında Türkçede kullanılan altmış altı ismin listesini vermiştir. Arapça, Farsça ve Türkçe kelime veya terkiplerden oluşan bu isimlerin bir kısmının ilahi fiillerden türedildiği, bir kısmında övgü ifade ettiği görülmektedir (Topaloğlu 1995:410).

A.S. Levent Türkiye kitaplıklarında rastlanan başlıca Esmâ-i Hüsnâ şerhlerini (Levend1972: 50) yazısında belirtmiştir. Bunlar şunlardır: Yazarı bilinmeyen *Cevâhirü’l-Maâni* (Esmâ-i Hüsnâ şerhi) (yazıldığı tarih: H. 805=M.1402); Hatipoğlu Habibullah Şirvânî, *Esmâü’l-Hüsnâ Şerhi* (yazıldığı tarih: H.918=M.1512), Son Mısır hükümdarı Kansu Gavri adına İlyas İbni İsâ Saruhanî’nin (ö. H.967=1159) *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi* (manzum); Bursalı Subhi Mehmed

Ali Çelebi'nin *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi* (manzum); Trabzonlu Şakir Ahmed Paşa'nın (ö.H.1234=M.1818) *Ravza-i Virâ'i* (Esmâ-i Hüsnâ Şerhi, manzum; yazıldığı tarih:H.1210=M.1795); Kemal Sadık Paşa'nın Vecihi Paşa-zâde (ö.H. 1310=M.1892), *Asâr-ı Kemâl* (Şerh-i Esmâ-i Bârî ve Nebî ile Enbiyâ kıssaları, Yasin sûresinde geçen peygamberler, Eshab-ı Kehf, Peygamberin mucizeleri, hilyesi ve ahlakı, manzum 3. bölüm). Behcet b. Mehmed Salim (ö.H.1325=M.1907) *Behcetü'l-Leâlî* (Abdü'l Gani Nâbü'lüsi'nin Esmâ-i Hüsnâ kasidesinin şerhi); yazarı bilinmeyen Esmâ-i Hüsnâ Şerhi (manzum). Edebiyatımızda bazı şairler de Esmâ-i Hüsnâ Muammaları kaleme almış, her isimle ilgili muammalar söylemişlerdir (Levend 1972:50).

4.1. Türkçe Esmâ-i Hüsnâ Üzerine Yapılan Çalışmalar

İlahiyat alanında Yapılan Çalışmalar:

Son dönem Türk alimlerinden Trabzonlu Cûdî Efendinin el-kenzü'l esnâ fi şerhi'l Esmâ'ül Hüsnâ adlı manzum eseri H.1325 (Murat Yüksel İstanbul 1989) Latin harfiyle yayınlamıştır. Prof.Dr. İzzettin Cemel'in 2001 İstanbulda yayınladığı "Ayet ve Hadislerle El-Esmâ'ül Hüsnâ" adlı kitabı küçük cep kitabı niteliğindedir. Yine Ömer Faruk Hilmi'nin "*Esmâ-i Hüsnâ Manaları, Havâs ve Esrârı Dua ve Zikirleri*" (Osmanlı yayınevi İstanbul), Prof Dr. Nurettin Uzunoğlu'nun "Allah'ın 99 Sıfatı Esmâ'ül Hüsnâ açıklaması"(Ankara 2004) adlı kitabı ilahi isimleri açıklamaya yöneliktir. Rauf Pehlivanın "Yüce Allah'ın (c.c.) ın Güzel isimleri Esmâ'ül Hüsnâ (İstanbul 2005) adlı kitabı küçük cep kitabı niteliğindedir. Mustafa Necati Bursalının "Ayet veHadislerle Esmâ-i Hüsnâ Şerhi"İstanbul 2002) adlı kapsamlı bir çalışması vardır. Ali Osman Tatlısunun Esmâ-i Hüsnâ Şerhi (Ankara 1957) adlı çalışması uzun yıllardan beri bu konuyla ilgilenenlerin ihtiyacını karşılamaktadır. Arif Pamuk Esmâ-i Hüsnâ Şerhi (Havas ve Esrarı) Pamuk yay, İstanbul 1993 adlı kitabı küçük cep kitabı niteliğindedir. Ayhan yalçın'ın Esmâ'ül Hüsnâ (Alioğlu Yay.İstanbul 1981) adlı bir kitab çalışması vardır. Yine Prof Dr.Bekir Topaloğlu Tarafından Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisine Yazmış olduğu "Allah", Esmâ-i Hüsnâ "hüsn" madde başları ilahiyat alanında yazılmış kitap harici eserlere örnek olarak verilebilir. Bundan Başka Metin yurdagür'ün "*Allah'ın sıfatları-Esmâ'ül-Hüsnâ* İstanbul 1984) doktora tezinde Kur'an ve sünnet ışığında ilahi isimler incelenmiş kelimeler literatürü açısından da Allah'ın sıfatları konusu işlenmiştir. Yine Suat İlhan tarafından kaleme alınan "Kur'an'da Uluhiyyet adlı eserde (İstanbul 1987) Esmâ-i Hüsnâ'ya geniş yer vermiş, Batı araştırmacıların görüşlerini de ele almıştır. Bunlardan başka Hüseyin Şahin'in yüksek lisans tezi olarak hazırladığı "Esmâ-i Hüsnâ ve eserleri" adlı çalışmada (MÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü) yazma veya basma yetmiş dört eser tanıtılmıştır.

Hasan Hüseyin Şahin'in Esmâ-i Hüsnâ ve Eserleri (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 1989.

4.2. Türk Dili ve Edebiyatında Yapılan Çalışmalar

Halil İbrahim Şener'in "Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar" adıyla hazırladığı Doktora tezi Esmâi Hüsnâ konusunda genel ve dökümanter bilgiler vermektedir.

Sabahaddin Akbay tarafından "Saruhanlı Şeyh İlyas ve Manzum Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi" Basılmamış yüksek Lisans Tezi 1996 Ankara 1996 Gazi üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Agah Sırı Levend'in, Dini Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri, adlı makalesiyle Türkiye kitaplıklarında rastlanan başlıca Esmâ-i Hüsnâ Şerhlerini tanıtmaktadır. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleteninde 1972, sh 50.

Türk Dil Kurumu tarafından düzenlenen 4.Uluslararası Türk Dili Sempozyumunda Prof Dr. Aysu Ata tarafından sunulan Türkçe İlk Kur'an Tercümesi Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesinde Esmâ-i Hüsnâ adlı yayımlanmamış bir bildirisi vardır, Çeşme 2000.

Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından düzenlenen Türkçede Dinî Tabirler Sempozyumu, 12 Mart 2004 tarihinde Yıldız Teknik Üniversitesi Yıldız Yerleşkesi Beşiktaş'ta yapıldı. Doç. Dr. Gülden Sağol "Kur'an'ın Türkçe Tercümelerinde Esmâ-i Hüsnâ" başlıklı bildirisinde özellikle Orta Türkçe döneminde Esmâ-i Hüsnâyı karşılamak üzere kullanılan Arapça, Farsça, Türkçe kelimeleri içeren bir sınıflandırma yaptığı "Türkçede Dinî Tabirler " İstanbul 2004, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul; En son olarak da Benim tarafımdan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri Bölümü tarafından geleneksel hale getirilen Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumunda "TİEM 73'te "Esmâ-i Hüsnâ" adlı Basılmamış çalışmalardır.

Bunlardan Başka Türbe mederese vb. binalarda, hatta Müslümanların kullandığı eşya ve aletlerde bazı isimlerin yer aldığı bilinmektedir. Özellikle cami, müze ve şahısların özel koleksiyonlarındaki Esmâ-i Hüsnâ levha ve yazıları hat sanatının örneklerini teşkil etmektedir.

5. Eski Türkçe Kuran Tercümelerinde Esmâ-i Hüsnâ

5.1. Ar. esmau'l-husna

Ar. Esmâu'l-husnâ “..الأسماءُ الحُسنى..” = Tü. TİEM 73 *ädgü atlar* (İsrâ 214r/7=017/110=), *körklüg atlar* (228v/6=020/008, Haşr Süresi 405v/3=059/024)), *körklüg edgü atlar* (A'râf 128r/9=007/180).

tañrının turur körklüg ädgü atlar oqınlar anı anıñ birlä qoğunlar anlarını kim [129v/1] qışarlar atları içindä yanut berilgäylär ol añar kim qılır ärdilär (A'râf 128r/9=007/180) = RylandsKT körklüg atlar (53a/1=007/180) = Hekimoğlu KT'te körklüg atlar. (168a/3=007/180)= TİEM 40'ta adlar görklürekler (81a/9=007/180), Manisa KT'te yañşı atlar vardur şıfatları vardur (121a/4=53a/1=007/180)

tañrı (7) yoq tañrı mäğär. ol añar turur körklüg atlar. (Tâhâ Suresi 228v/6=020/008)= RylandsKT *körklüg atlar* (38a/1=020/008), Hekimoğlu KT'te *körklügrek atlarını* (301a/6=020/008) Batı Türkçesi kur'an Tercümeleri'nde TİEM 40'ta adlar görklürekler (148a/10=020/008), Manisa KT'te yañşı atlar (217b/10=020/008) şeklindedir.

aygıl oqınlar tañrını azu oqınlar rüzi berigli. adını qayusı kim oqısa silär (8) añar turur ädgü atlar. ün eşitür oqımağıl namâzında aqru ymä oqımağıl anda tilägil ekki ara yol. (İsrâ Süresi 214r/7=017/110), Hekimoğlu KT'te *körklügrek atlar* (281a/7=017/110), TİEM 40'ta adlar görklürek (138b/8=017/110), Manisa KT'te yañşı atlar (203a/10=017/110) şeklindedir.

ol turur tañrı törütgän yaratğan (4) bázägän añar turur körklüg atlar, täsbiñ qılır añar nâ kim köklär içindäki yer içindäki (5) ol turur küşüş bütün işlig. (Haşr Süresi 405v/3=059/024) RylandsKT *körklüg atlar* (32a/3=059/024), Manisa KT'te *körklügrek atlar* (525b/1=059/024), TİEM 40'ta adlar göklürekler (261b/11=059/024), Manisa KT'te yañşı atlar (404b/10=059/024) şeklindedir.

TİEM 73'te *ädgü atlar*, *körklüg atlar*, *edgü körklüg atlar* olarak çevrilen E.H. RylandsKT'de düzenli olarak *körklüg atlar* (A'râf 53a/1=007/180; Tâhâ 38a/1=020/008=; Haşr 32a/3=059/024) olarak karşılanmıştır. Bunlara bakarak eksik İsrâ suresinde de tamlamanın *körklüg atlar* olarak karşılanmış olabileceği düşünülebilir.

Kur'an'da Allah'ın üstün vasıflarını bildiren adlar için toplayıcı genel bir ibare olarak karşımıza çıkan *esma-i hüsnâ* için TİEM 73 Türkçe Kuran Tercümesi'nde Ar. *hüsna'nın körklüg* yanında tek başına *ädgü* veya *körklüg*le birlikte *körklüg ädgü* şeklinde çift söz olarak karşılanmış olması, kısaca *ädgü* “h. iyi” sözcüğünün Tanrının

“üstün vasfı”nı kasederek kullanılması önemlidir. *ädgü/ ädgülär* Buddhist metinlerde Buddha'nın da “üstün vasıfları”nı karşılamak için bir Buddhist teknik terim olarak kullanılmıştır. Buddhist teknik terimlerin bu TİEM 73 metninde Kur'anî anlamda kullanılması için bu *ädgü* tek örnek değildir. Mesela bir Buddhist teknik terim olarak ajun “varlık biçimi” da TİEM 73'ün Kur'anî anlamda kullanıma soktuğu bir teknik terim olarak karşımıza çıkar (Bunlar için bkz. Barutcu 1987 SDB; Barutcu Özönder 2001). Bu söz varlığına dayalı tasarruflar TİEM 73'ü diğer dil bilgisi ve söz varlığı özellikleri dışında, erken tarihli Türkçe Kuran metinlerinden, özellikle son yıllarda yapılan çalışmalarla “Türkçe ilk Kuran çevirisi” ve üstelik ilk Karahanlı Türkçesi olduğu iddia edilen (Ata 2003, 2004) Rylands Kuran metninden de ayırır; TİEM 73'ün eskiciliğini bir kez daha ortaya koyar.

5.2. Eski Türkçe Kur'an Tercümelerinde Esmâ-i Hüsnâ

5.2.1. Esirgeyen, Bağışlayan (Tanrı)

Ar. الرَّحْمَنُ Er-Rahmân³ “Bağışlayan, Esirgeyen” (Cemel 15)

Tü. *rüzi berigli idi* ; *rüzi berigli tañrı* ; *rüzi berigli* ; *yarlıkağlı*; *yarlıkağan yarlıkağan*

Kur'an: (Peygamber), “Ey Rabbim! Hak ile hüküm ver. Bizim Rabbimiz, sizin nitelermelerinize karşı yardımı istenecek olan Rahmân'dır” dedi. (021/112)

Allahın sıfatlarının başında gelen “esirgeyen, bağışlayan” sıfatı Kur'an'da en sık kullanılmış güzel adıdır. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın isimlerinden hiç birinin Lafza-ı Celalin yerine kullanıldığını göremiyoruz. Fakat bu isim Lafza-ı Celalin yerine kullanılmıştır (Cemel 2001: 15). Ar. *rahman* Allah'ın kendisiyle vasıflanan olduğu onun merhamet ve acımasına işaret eden bir isimdir. Ar. *rahman*, *rahme't*ten türedikten sonra “sonsuz merhamet sahibi, acıyan, acımada dengi olmayan” anlamını taşır (Cemel 2001:15). *Rahman* kelimesinin ikilik ve çokluk yapılamaz. Sözcük Allah'ın *rahim* sıfatı gibi tazim kipiyle kullanılır. Ancak *Rahman*, *Rahim*'den daha kapsamlı ve tazim, ululuk bakımından daha büyüktür. Çünkü *Rahman* sigası Allah'ın nimet büyüklüğünü içine aldığından, daha genel bir anlam ifade eder.

Ar. “الرَّحْمَنُ.” Tü. ” Bağışlayan, Esirgeyen “;Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; *rüzi berigli idi* (TİEM 73 405v/1=059/022); *rüzi berigli*

³ Allah, yüce Rabbin, en büyük adıdır. Allah'ın doksan dokuz adı vardır. Fakat onların hepsi, bu adın sıfatıdır. Onlar sıfat bildirir, bu ise Cenab-ı Hakk'ın bütün sıfatlarını kendinde taşır. (Ateş 1a)

tanrı (TİEM 73 237v/5=021/036); rüzi berigli (TİEM 73 241r/4=021/112); yarlıkağlı (TİEM 73 405v/1=059/022); yarlıkağan (TİEM 73 417r/7= 067/029); yarlıkağan (Anonim KT 83a/9= 059/022) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "الرَّحْمَنُ." karşılığı kullanılan sözcüklerden rüzi berigli idi (Ar.+T.) ; rüzi berigli tanrı (Ar.+T.) ; rüzi berigli(Ar.+T.); yarlıkağlı (T.) ; yarlıkağan(T.), yarlıkağan(T.) sözcük ya da sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.2. Esirgeyen, Bağışlayan (Tanrı)

الرَّحِيمُ "Bağışlayan, Esirgeyen" (Cemel 19)

Tü. küsüş yarlıkağlı . yarlıkağan ; yarlıkağlı ; Teñri raħm kılğan erür ; raħmet kılğan. raħmet eyleyicidür rahmat kılıcı

Kur'an: Görmüyor musun ki, Allah bütün yerdekileri ve emri uyarınca denizde akıp gitmekte olan gemileri sizin hizmetinize vermiştir. İzni olmaksızın yerin üzerine düşmesin diye göğü O tutuyor. Şüphesiz ki Allah, insanlara karşı çok esirgeyici, çok merhametlidir. (022/065)

"Rahim" Allah'ın isimlerinden olup rahmet kelimesinden türemiştir. Rahmetin manası, "Allah'ın kullarına acımasıyla onları her türlü zarar, ziyan ve sapıklıktan kurtarıp onları hidayete, mağfiret ve iman şerefiyle nimetlendirmesi" demektir."Rahim, çok çok acıyan manasında mübalağa ifade eder. Rahim, acıma ve tazim ifade eden sigadan gelmiştir. Er-Rahim ismi şerifi Kur'an-Kerim'de sure sayısı kadar, yani 114 defa geçmektedir (Cemel 2001; 19).

Ar. "الرَّحِيمُ" " Tü. " Bağışlayan, Esirgeyen ";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; küsüş yarlıkağlı . (TİEM 73 302v/1=032/006), yarlıkağan (TİEM 73 247v/6=022/065), yarlıkağlı (TİEM 73 404v/1=059/010); Teñri raħm kılğan erür (Anonim KT 84b/9= 059/007); Rylands KT raħmet kılğan. (Hekimoğlu KT 396a/8= 032/006); raħmet eyleyicidür (Manisa KT 295a/7=032/006); rahmat kılıcı (TİEM 40197a/9=032/006)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "الرَّحِيمُ" karşılığı kullanılan sözcüklerden küsüş yarlıkağlı (T.); yarlıkağan(T.); yarlıkağlı(T.); Teñri raħm kılğan erür (T.+Ar.); raħmet kılğan. (Ar.+T.); raħmet eyleyicidür (Ar.+T.); rahmat kılıcı (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.3. Görünen ve Görünmeyen âlemlerin sahibi Tanrı

المَلِكُ El-Melik "Görünen ve Görünmeyen âlemlerin sahibi (Cemel 24)

Tü. yügsäk tañrı ärklig .; erklig ; erklig ; Tanğrı erklig ; Ħağ mülk özinüñ mutlağ şäbitdür ; pâdişah tanrılığa lâyıq

Kur'an: Göklerdeki ve yerdeki her şey, mülkün sahibi, mukaddes, mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah'ı tespih eder.(062/001)

“El-Melik”, “Mülk ve Milk” masterlarından türemiş olup, her türlü hükümdarlığın Allah Teâlâ'ya ait olduğunu belirtmektedir. Kur'an'da bu anlamda “mülk” kelimesi kullanılarak Allah'ın dünya ve ahiretin mülküne sahip olduğunu belirtilmiştir (Cemel 2001; 24).

Ar. “المَلِكُ” Tü. “Görünen ve Görünmeyen âlemlerin sahibi”; Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; yügsäk tañrı ärklig. (TİEM 73 254v/6=023/116); erklig (Anonim KT 88a/4=062/001); erklig (Rylands KT 38/31b/2=059/029); Tanğrı erklig (Hekimoğlu KT 335a/2=023/116); Ħağ mülk özinüñ mutlağ şäbitdür (Manisa KT 244a/9=023/116); pâdişah tanrılığa lâyıq (TİEM 40165b/7=023/116)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. “المَلِكُ” karşılığı kullanılan sözcüklerden yügsäk tañrı ärklig (T.); erklig(T.); erklig(T.); Tanğrı erklig(T.); Ħağ mülk özinüñ mutlağ şäbitdür (Ar.+T.); pâdişah tanrılığa lâyıq (F.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.4 Her Türlü Eksiklikten Münezzeħ olan Tanrı

القُدُّوسُ Ar ” kuddüs “Her eksiklikten münezzeħ” (Uzunoğlu 30)

Tü. arığ turur ; Arığlık eyesi Teñriğa; arığ Tañrı ; Arığlık Tanğrığa ; Ol Tañrı taĖälâ münezzeħdür, arıdur. ; Ol Tanrı'dur Arılığ Tanrı'nun.

Kur'an: O, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip islah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır. (059/023)

Ar. quddüs quda “...” kökünden türetilmiştir. Fu'ül vezninde olan el-quddüs “temiz ve pak” anlamlarına gelmektedir ve Allah'ın her türlü “eksiklik ve noksanlıktan münezzeħ, pak olması” demektir (Cemel 2001; 28). El-quddüs, Kur'an-ı Kerim'de iki yerde Haşr 059/024 ve CumĖa 062/001 surelerinde geçmektedir.

Ar. “القُدُّوسُ” Tü. ” Her eksiklikten münezzeħ “;Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; arığ turur (TİEM 73 405v/1=059/023); Arığlık eyesi Teñriğa (Anonim KT 83a/11=059/023); arığ Tañrı (Rylands KT 31b/1=059/023); Arığlık Tanğrığa (Hekimoğlu KT 525a/8=059/023); Ol Tañrı taĖälâ münezzeħdür, arıdur (Manisa KT

404b/7=059/023); Ol Tanrı'dur Arılığı Tanrı'nun (TİEM 40 261b/9=059/023)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. " الْفُدُوسُ " karşılığı kullanılan sözcüklerden arığ turur (T.); Arıglık eyesi Teñriğa(T.); arığ Tañrı (T.); Arıglık Tangrığa (T.); Ol Tañrı taŖālā münezzehdür arıdır (T.+Ar.); Ol Tanrı'dur Arılığı Tanrı'nun (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.5 Esenlik ve Emniyet Veren Tanrı

Ar. السَّلَامُ Es-Selām " Esenlik veren" (Cemel 30)

Tü. sālāmatlık bergän; selāmet Teñri ālādın; esenlik bergeñ; Ol Tangrı amān bağışlağan; Ol Tañrı taŖālā mübālağa bile, selāmdur; imin eyleyici

Kur'an: O, kendisinden başka hiçbir ilāh bulunmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip islah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır.(059/023)

Es-Selām; lügatta selāmet ve emniyet manalarına gelmektedir. Selām; "kendisi bizatihi var olan bir esenlik demek değil, Allah (c.c.)'dan sadır olan bir esenlik" demektir. Allah'ın selāmi, esenlik vermesi, hiçbir şekilde mal ve çocuğun fayda vermediği ancak kendisine kalbi selim ile gelindiğinde faydalanacağı günde dünya ve ahiret esenlik mükafatı demektir. (Cemel 2001; 30).

Ar. " السَّلَامُ " Tü. "Esenlik veren"; Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; sālāmatlık bergän(TİEM 73 405v/1=059/023); selāmet Teñri ālādın (Anonim KT 83a/11=059/023); esenlik bergeñ (Rylands KT 31b/1=059/023); Ol Tangrı amān bağışlağan (Hekimoğlu KT 525a/8=059/023); Ol Tañrı taŖālā mübālağa bile, selāmdur (Manisa KT 404b/7=059/023); imin eyleyici (TİEM 40 261b/9=059/023)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. السَّلَامُ " "sālāmatlık bergän (Ar.+T.); selāmet Teñri ālādın(Ar.+T.); esenlik bergeñ (T.); Ol Tangrı amān bağışlağan (T.+Ar.); Ol Tañrı taŖālā mübālağa bile, selāmdur(T.+Ar.); imin eyleyici (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.6 Güven ve Huzur Veren Tanrı

Ar. الْمُؤْمِنُ EL-Müömin "Güven veren" (Cemel 32)

Tü. imin kılğan; imin Teñri [emān] kılguçı dostlarını Ŗazābdın; imin kılğan; amān bağışlağan; emin eyleyicidür ; imin eyleyici

Kur'an: O, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır.(059/023)

Arapça'da "iman" tasdik etmek demektir Allah (c.c.) kendi varlığını tasdik eden mü'omindir. Söz bakımından Allah'tan başka daha doğru kimse yoktur.Mü'omin; Arapça'da korku ve endişeden emin olmak, güvenmek, doğrulamak, tasdik etmek, bir şeye inanma demektir. İman, şüphe ve tereddütleri kaldırmak isteyenlere, korku içinde olanlara emniyet veren, güven verendir (Cemel 2001; 32).

Ar. "المؤمن" "Tü." Güven veren "Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; *imîn kılğan* (TİEM 73 405v/1=059/023); *imîn Teñri [emân] kılğuçı dostlarını Őazâbdın* (Anonim KT 83a/11=059/023); *imîn kılğan* (Rylands KT 31b/1=059/023); *amân bağışlağan* (Hekimoğlu KT 525a/8=059/023); *emîn eyleyicidür* (Manisa KT 404b/7=059/023); *imîn eyleyici* (TİEM 40 261b/9=059/023)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "المؤمن" karşılığı kullanılan sözcüklerden imîn kılğan (Ar.+T.) ; imîn Teñri [emân] kılğuçı dostlarını Őazâbdın(Ar.+T.+F.); imîn kılğan. (Ar.+T.); amân bağışlağan(Ar.+T.); emîn eyleyicidür (Ar.+T.); imîn eyleyici (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.7 Kainatın Bütün İşlerini Gözetip, Yöneten Tanrı

Ar.المهيمن El-Müheymin "Kainatın bütün işlerini gözetip, Yöneten" (Cemel 34)

Tü. imîn kılğan; imîn Teñri [emân] kılğuçı dostlarını Őazâbdın; imîn kılğan; amân bağışlağan ; emîn eyleyicidür imîn eyleyici

Kur'an: O, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır.(059/023)

Allah, ilmiyle her şeyi düzenleyip, gözetip ve yönetendir. Kudretinin kemaliyle de her şeye gücü yetendir. Müheymin, "her şeyi gözetip ve yöneten, kainatın bütün işlerini düzenleyen, insanları murakebe eden, hükümdarlığı ile her şeyi hükmü altına alan, her şeyi koruyan, gözetip" demektir. Müheymin ismi Kur'an'da bir kere zikredilmiştir(Cemel 2001; 34).

Ar. "المهيمن" "Tü. " Kainatın bütün işlerini gözetip, Yöneten "Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; *imîn kılğan* (TİEM 73 405v/1=059/023); *imîn Teñri [emân] kılğuçı dostlarını Őazâbdın*. (Anonim KT

83a/11=059/023); imîn kılğan. (Rylands KT 31b/1=059/023); amān bağışlağan (Hekimoğlu KT 525a/8=059/023); emîn eyleyicidür (Manisa KT 404b/7=059/023); imîn eyleyici (TİEM 40 261b/9=059/023)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "المؤمن" karşılığı kullanılan sözcüklerden imîn kılğan (Ar.+T.); imîn Teñri [emān] kılğuçı dostlarını Őazābdın (Ar.+T+.F.); imîn kılğan(Ar.+T.); amān bağışlağan(Ar.+T.); emîn eyleyicidür (Ar.+T.); imîn eyleyici(Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.8 Yenilmeyen ve Tek Galip Olan Tanrı

Ar. العزیز EL-Aziz "Yenilmeyen, Yegane galip" (Cemel 36)

Tü. küçlüğ uğan tutmaķı ; Teñriniñ tutmaķı yarağlığ ol; uluğ arığ Tañrı; yinggenning tutmaķını kudretliğ ; Öaziz ğalıbden ; dutmağı ğalıbun

Kur'an: Bütün âyetlerimizi yalanladılar. Biz de onları mutlak güç ve iktidar sahibinin yakalaması gibi yakaladık.(054/042)

Eşi ve benzeri olmayan, değerli, güçlü, hiçbir zaman yenilmeyen yegane galib, şerefli. O'nun benzerlikte zıddı da yoktur. Bütün ihtiyaçlar ona bağılıdır, Kendine ulaşamaz yegane varlıktır. Aziz kelimesi Kur'an-ı Kerim'de seksen sekiz defa zikredilmiştir. Ancak bu yerlerde Esmâ-i Hüsnâ'dan diğeri bir isimle kullanılmış olup münferid olarak kullanılmamıştır (Cemel 2001; 36).

Ar. "العزیز" Tü. "Yenilmeyen, Yegane galip";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; küçlüğ uğan tutmaķı (TİEM 73 391v/4=054/042); Teñriniñ tutmaķı yarağlığ ol (Anonim KT 63b/2=054/042); uluğ Tañrı (Rylands KT 31b/1=059/023); yinggenning tutmaķını kudretliğ (Hekimoğlu KT 507b/2=054/042); Öaziz ğalıbden (Manisa KT 389b/10=054/042); dutmağı ğalıbun(TİEM 40 253a/7=054/042)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "العزیز" karşılığı kullanılan sözcüklerden küçlüğ uğan tutmaķı.(T.); Teñriniñ tutmaķı yarağlığ ol(T.); uluğ Tañrı (T.); yinggenning tutmaķını kudretliğ (T.); Öaziz ğalıbden (Ar.) ; dutmağı ğalıbun (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.9 Mahlukatın Halini Her Durumda İyileştiren Tanrı

Ar. الجبار El-Cebbār "İradesini her durumda yürüten, Mahlukatın halini iyileştiren" (Uzunoglu 39)

Tü. äsir etgän ; uluğluğ eyesi; uluğ arığ Tañrı ; cebr kılğan; cebr eyleyicidür ; ululuk issi Arılığ Tañrı'nun

Kur'an: O, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır.(059/023)

“El-Cebbâr”, doğruları ve yanlışları düzenleyen, zorla itaat ettirendir. İnsanın gücü ne kadar çok olursa olsun insan asla O'nun gücüne erişemez. “Cebr” zorlama manasındadır. “El-Cebbâr” bu manadan gelir (Uzunoğlu 2004; 39).

Ar. “الجَبَّارُ” Tü. ” İradesini her durumda yürüten, Mahlukatın halini iyileştiren “;Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; äsir etgân (TİEM 73 405v/1=059/023); uluğluk eyesi. (Anonim KT 83a/11=059/023); uluğ arığ Tanrı. (Rylands KT31b/1=059/023); cebr kılğan (Hekimoğlu KT 525a/8=059/023); cebr eyleyicidür (Manisa KT 404b/7=059/023); ululuk issi. Arılığ Tanrı'nun (TİEM 40 261b/9=059/023)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. “الجَبَّارُ” karşılığı kullanılan sözcüklerden äsir etgân (Ar ; uluğluk eyesi; uluğ Tanrı ; cebr kılğan (Ar.+T.); cebr eyleyicidür (Ar.+T.); ululuk issi. Arılığ Tanrı'nun (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.10 Azamet Sahibi ve Her Şeyden Yüce Olan Tanrı

Ar. المُتَكَبِّرُ El-Mütekebbir “Azamet ve Yüceliğini izhar eden” (Cemel 38)

Tü. ağırlığı arığ turur; uluğluk eyesi; mişl yok; yitiz uluğ. mübâlağa bile mütekebbirdür ;ululuk issi

Kur'an: O, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır.(059/023)

“Kibriya”, derecesi çok yüksek olan, zatının ve sıfatlarının mahiyeti anlaşılamayacak kadar ulu olan demek olup, izzet ve Kibriya da Allah'a mahsustur.“Mütekebbir” sıfatı Kur'an-ı Kerimde bir kere zikredilmiştir (Cemel 2001; 38).

Ar. “المُتَكَبِّرُ” Tü. ” Azamet ve Yüceliğini izhar eden “;Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; ağırlığı arığ turur (TİEM 73 405v/1=059/023); uluğluk eyesi (Anonim KT 83a/11=059/023); mişl yok (Rylands KT 31b/1=059/023); yitiz uluğ (Hekimoğlu KT 525a/8=059/023); mübâlağa bile mütekebbirdür (Manisa KT 404b/7=059/023); ululuk issi.(TİEM 40 261b/9=059/023)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "الْمُتَكَبِّرُ" karşılığı kullanılan sözcüklerden ağırlığı arıg turur (T.); uluğluk eyesi (T.); mişl yoğ (Ar.+T.); yitiz uluğ (T.); mübalağa bile mütekebbirdür (Ar.) ;ululuk issi(T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.11 Her Şeyi Yaratan Tanrı

Ar. الخالقُ El-Halik "Takdirine uygun bir şekilde yaratan" (Cemel 40)

Tü. ol turur tañrı törütğän yaratğan Ol Teñri yaratğan ; Ol Tañrı törütgen yaratğan; Ol Tangrı, yaratğan ; Ol Tañrı taŖälä yaratıcudur ; Ol Tanrı'dur, yaradıcı

Kur'an: O, yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah'tır. Güzel isimler O'nundur. Göklerdeki ve yerdeki her şey O'nu tesbih eder. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir(059/024)

Allah (c.c.) her şeyi takdirine uygun şekilde yarattı

Halk, yaratan, daha önceden benzeri olmadan yeni bir nesneyi meydana getiren demektir. Halk (yaratma) ve ba's (ölümden sonra dirilme) ikisi de Allah'ın fiilinden, "halik ve ba's" her şeyi gayb aleminden yaratmış olan anlamında Halik, halk kökünden gelmektedir. Bunun da asıl manası "doğru takdir etm" demektir (Cemel 2001; 40).

Ar. "الخالقُ" Tü. "Takdirine uygun bir şekilde yaratan ";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; ol turur tañrı törütğän yaratğan (TİEM 73 05v/3=059/024); Ol Teñri yaratğan. (Anonim KT 83a/15=059/024); Ol Tañrı törütgen yaratğan (Rylands KT 32a/3=059/024); Ol Tangrı, yaratğan (Hekimoğlu KT 525b/1=059/024); Ol Tañrı taŖälä yaratıcudur (Manisa KT 404b/10=059/024); Ol Tanrı'dur, yaradıcı (TİEM 40 261b/11=059/024)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "الخالقُ" karşılığı kullanılan sözcüklerden ol turur tañrı törütğän yaratğan (T.); Ol Teñri yaratğan(T.); Ol Tañrı törütgen yaratğan (T.); Ol Tangrı, yaratğan(T.); Ol Tañrı taŖälä yaratıcudur (T+Ar.); Ol Tanrı'dur, yaradıcı (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir

5.2.12 Bir Örneği Olmadan Canlıları Yaratan Tanrı

Ar. الباريُّ El-Bāri "Bir örneği olmadan canlıları yaratan" (Cemel 42)

Tü. ol turur tañrı törütğän yaratğan Ol Teñri yaratğan; Ol Tañrı törütgen, yaratğan; Ol Tangrı yaratğan; Ol Tañrı taŖälä yaratıcudur; Ol Tanrı'dur yaradıcı

Kur'an: O, yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah'tır. Güzel isimler O'nundur. Göklerdeki ve yerdeki her şey O'nu tesbih eder. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir(059/024)

Alimler "el-Buraye" bir model olmaksızın yaratma kelimesini halk (yaratma) ve tasvir (şekil verme) kelimeleri arasında bir şey olduğunda icma etmişlerdir. "El-Bari", "Ber" veya "Buru" mastarından gelmiş olup "bir şeyin diğer bir şeyden kurtuluşu, hoş olmayan hastalık, kusur v.b. şeylerden azade olma" manasına gelip, hastalıktan bir kimsenin kurtulması veya borçlunun borcunu eda etmesi halinde bu kelime kullanılır (Cemel 2001; 42).

Ar. "البَّارِئُ" Tü. " Bir örneği olmadan canlıları yaratan ";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; ol turur tañrı törütgän yaratğan (TİEM 73 405v/3=059/024); Ol Teñri yaratğan(Anonim KT 83a/15=059/024); Ol Tañrı törütgen, yaratğan (Rylands KT 32a/3=059/024);Ol Tangrı, yaratğan.(Hekimoğlu KT 525b/1=059/024); Ol Tañrı taÖälä yaratıcudur (Manisa KT 404b/10=059/024); Ol Tanrı'dur yaratıcı (TİEM 40 261b/11=059/024)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar." البَّارِئُ " karşılığı kullanılan sözcüklerden ol turur tañrı törütgän yaratğan (T.); Ol Teñri yaratğan(T.); Ol Tañrı törütgen, yaratğan(T.); Ol Tangrı, yaratğan (T.); Ol Tañrı taÖälä yaratıcudur(T.+Ar.); Ol Tanrı'dur yaratıcı (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.13 Varlıklara Şekil Teren Tanrı

Ar. المصَوِّرُ El-Musavvir "Varlıklara Şekil ve Özellik veren" (Cemel 44)

Tü. ol turur tañrı bázägän; Ol Teñri süret kılğan ; Ol Tañrı süret kılğan; Ol Tangrı taqdir kılğan; Ol Tañrı taÖälä Âdem'den vücūda getürücüdür, süretler yaratıcudur. Ol Tanrı'dur bir nice halkı bir niceden, sūrat eyleyici

Kur'an: O, yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah'tır. Güzel isimler O'nundur. Göklerdeki ve yerdeki her şey O'nu tesbih eder. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir(059/024)

İnsanı çeşitli şekillerde yaratan, bazısını farklı şekiller, hacimler, renkler yaratarak ayırıp birbirlerini tanımalarını sağlayan Cenab-ı Hak'ı her türlü noksanlıklardan uzak tutarız. Bizi rahimlerde safha safha şekillendiren Allah, her türlü noksanlıklardan münezzehtir (Cemel 2001; 44).

Ar. "المصَوِّرُ" Tü. " Varlıklara Şekil ve Özellik veren ";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; ol turur tañrı bázägän (TİEM 73 405v/3=059/024); Ol Teñri süret kılğan (Anonim KT 83a/15=059/024); Ol Tañrı süret kılğan (Rylands KT 32a/3=059/024); Ol Tangrı taqdir

kılğan (Hekimoğlu KT 525b/1=059/024); Ol Tañrı taŖālā Ādem'den vücūda getürücidür, sûretler yaradıcıdır. (Manisa KT 404b/10=059/024); Ol Tanrı'dur bir nice halkı bir niceden, sûrat eyleyici (TİEM 40 261b/11=059/024)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "المُصَوِّر" karşılığı kullanılan sözcüklerden ol turur tañrı bāzāgān (T.); Ol Teñri sûret kılğan (T.+Ar.) ; Ol Tañrı sûret kılğan(T.+Ar.); Ol Tangrı taqđir kılğan. (T.+Ar.); Ol Tañrı taŖālā Ādem'den vücūda getürücidür(T.+Ar.), sûretler yaradıcıdır(Ar.+T.) Ol Tanrı'dur bir nice halkı bir niceden sûrat eyleyici (T.+Ar.) sözcük veya sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.14 Sürekli Affeden Tanrı

Ar. الغفار El-Gaffar "Daima affeden, Tekraren bağışlayan" (Cemel 46)

Tü._ol turur küşüş örtgān; yarlıkağan ; örtgen ; ol yinggen, yarlıkağan ; yazuklar bağışlayıcıdır ; yarlıgayıcı

Kur'an: O, hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır. O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır. (067/002)

"El-Gafru" ve "el-Gufrān" lügatta, "örtmek, gizlemek anlamlarına gelmektedir. Çok bağışlayıcı olan Sübhanehu Teâlâ güzelliği ortaya çıkaran ve çirkinliği örtendir. Günahlar Allah Teâlâ'nın örttüğü çirkinlikler cümlesindedir. İşte bundan dolayıdır ki Allah Teâlâ günahları örtendir."el-Gaffar" ismi çok çok örten manasında mübalağa ifade edip "Settar" günahları örten anlamında Allah'ı vasıflar. Günahları ne dünyada ne de ahirette yüze vurur (Cemel 2001; 46).

Ar. "الغفار" "Tü. " Daima affeden, Tekraren bağışlayan ";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; ol turur küşüş örtgān (TİEM 73 416v/3=067/002); yarlıkağan (Anonim KT 96b/14=067/002); örtgen (Rylands KT 37/56b1=049/008); ol yinggen, yarlıkağan (Hekimoğlu KT 539b/2=067/002); yazuklar bağışlayıcıdır (Manisa KT 415b/3=067/002);yarlıgayıcı. (TİEM 40 268b/6=067/002)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "الغفار" karşılığı kullanılan sözcüklerden ol turur küşüş örtgān (T.); yarlıkağan (T.); örtgen(T.); ol yinggen, yarlıkağan (T.); yazuklar bağışlayıcıdır(T.); yarlıgayıcı(T.) sözcük veya sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.15 Devamlı Galib ve Hakim Olan Tanrı

Ar. الْفَهَّارُ El-Kahhar “Yenilmeyen, Yegane Galib ve Hakim” (Cemel 48)

Tü. tanrı yalnız küçüp ârk sürgân; bir Tanrı galebe kılgan; Tanrı bir, kahr kılgan; zâtında, fehm eyleyicidir her nesneyi; Tanrı bir kahr

Kur’an: (Ey Muhammed!) De ki: “Ben ancak bir uyarıcıyım. Her şey üzerinde mutlak otorite sahibi olan bir Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur.” (038/065)

“El-Kahr”, sözlükte zahiren ve batınen bir şeyi istila etmek hükmü altına alamaktır. Allah’tan başka her şeyiyle mevcudatı hükmü ve kudreti altına alan kimse yoktur. Bu kelimeden türeyen “kahir” galip gelen, “kahhar” ise mübalağa ifade edip fazlasıyla hükmü altına alan yegane galip demektir (Cemel 2001; 48).

Ar. “الْفَهَّارُ “ Tü. ” Yenilmeyen, Yegane Galib ve Hakim “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; *tanrı yalnız (2) küçüp ârk sürgân*.(TİEM 73 333r/1=038/065); *bir Tanrı galebe kılgan* (Rylands KT 70a/3=038/065); *Tanrı bir, kahr kılgan* (Hekimoğlu KT 436b/1=038/065); *zâtında, fehm eyleyicidir her nesneyi* (Manisa KT329a/8=038/065); *Tanrı bir kahr eyleyici* (TİEM 40 217a/10=038/065)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “الْفَهَّارُ “ karşılığı kullanılan sözcüklerden tanrı yalnız küçüp ârk sürgân (T.); bir Tanrı galebe kılgan.(T.+Ar.); Tanrı bir, kahr kılgan.(T.+Ar.); zâtında, fehm eyleyicidir her nesneyi.(Ar.+T.); Tanrı bir kahr eyleyici (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.16 Karşılıksız Olarak bol Nimet Veren Tanrı

Ar. الْوَهَّابُ El-Vehhab “Karşılıksız olarak nimetlerini bol bol veren” (Cemel 50)

Tü. sän-ök sän bağışlağan; üküş bergeñ; birgen; sen niÖmetler bağışlayıcı-sen, rahmetler bağışlayıcı-sen ; sen gey bağışlayıcısan

Kur’an: Süleyman, “Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye lâyük olmayacak bir mülk (hükümranlık) bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!” dedi.(038/035)

“Vehhab”, bağış anlamına gelen “hibe” den türemiş olup çok çok bağış ve atıyyede bulunan demektir. Allah’ül-Vehhab: bağışı bol yani hibe ve atıyyeleri bol olan Allah demektir.Hibe ise, herhangi bir bedel ve menfaat olmaksızın karşılıksız bağışlamak manasına gelmektedir. Eğer bu hibe çok olursa hibe sahibi “Vehhab” diye isimlendirilir. “Vehhab” ismi Kur’an-ı Kerimde üç yerde zikredilmiştir (Cemel 2001; 50).

Ar. “الْوَهَّابُ” Tü. ” Karşılıksız olarak nimetlerini bol bol veren “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; sân-ök sâñ bağışlağan. (TİEM 73 332v/4=038/035); üküş bergeñ (Rylands KT 60b/3=038/035); birgen (Hekimoğlu KT 434b/9=038/035); sen niÖmetler bağışlayıcı-sen, rahmetler bağışlayıcı-sen (Manisa KT 327b/11=038/035); sen gey bağışlayıcısın (TİEM 40 216b/4=038/035)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “الْوَهَّابُ” karşılığı kullanılan sözcüklerden sâñ-ök sâñ bağışlağan (T.); üküş bergeñ (T.); birgen(T.); sen niÖmetler bağışlayıcı-sen (Ar.+T.); rahmetler bağışlayıcı-sen(Ar.+T.); sen gey bağışlayıcısın (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.17 Her Türü Rızık Veren Tanrı

Ar.الرِّزَّاقُ Er-Rezzāk “Bedenlerin ve Ruhların Gıdasını veren” (Cemel 53)

Tü. tanrı ol turur rüzi bergän; ol rüzi bergen; Tanrı, ol rüzi birgen; Tanrı taÖälâ gâyetde rızklar viricidür; Tanrı, Ol’dur rüzi virici

Kur’an: Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir. (051/058)

Bütün mahlukatın rızkını Cenab-ı Allah verir. O, rızık pek çok ve bol veren yüce varlıktır. Kalpleri ve nefisleri gıdalandıran Allah’a hamdolsun. Allah nurunu onlara ulaştırısın. Onları imana erdirip, tatta muvaffak kılsın. Cenab-ı Hak Teâlâ rızka kefidir. Her canın kendisiyle ayakta kalabileceği kadar rızık verir. “Rezzak” ismi Kur’an-ı Kerimde bir kere zikredilmiştir(Cemel 2001; 53).

Ar. “الرِّزَّاقُ” Tü. “Bedenlerin ve Ruhların Gıdasını veren”; “Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; tanrı ol turur rüzi bergän (TİEM 73 385v/9=051/058); ol rüzi bergen (Anonim KT 55a/5=051/058); Tanrı, ol rüzi birgen (Hekimoğlu KT 500a/4=051/058); Tanrı taÖälâ gâyetde rızklar viricidür (Manisa KT 383b/3=051/058); Tanrı, Ol’dur rüzi virici (TİEM 40 249b/5=051/058)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar “الرِّزَّاقُ” karşılığı kullanılan sözcüklerden tanrı ol turur rüzi bergän(T.+Ar.); ol rüzi bergen (Ar.+T.) ; Tanrı, ol rüzi birgen(T.+Ar.); Tanrı taÖälâ gâyetde rızklar viricidür(T.+Ar.); Tanrı, Ol’dur rüzi virici (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.18 Bütün İyilik Kapılarını Açan Tanrı

Ar.الْفَتَّاحُ El-Fettāh “İyilik kapılarını açan, Hakemlik yapan” (Cemel 54)

Tü. ol açkan idi; Ol açgan; hüküm kılğan; Ol Tañrı taŖälā ğäyetde hüküm eyleyicidür ; Ol, hüküm eyleyicidür, bilürdür

Kur'an: De ki: "Rabbimiz hepimizi kıyamet günü bir araya toplayacak, sonra da aramızda hak ile hüküm verecektir. O, gerçeği apaçık ortaya koyan, hakkıyla bilendir."(034/026)

"feth" açmak ve açıklamak demektir.Fettah'ın bir manası da "mahlukatı arasında hükmeden" demek olup "feth" kökünden gelmektedir ve hüküm demektir. Fettah da bu bağlamda kulları arasındaki kapalı olan örtüyü açan, hakkı batıldan ayıran, hakkı üstün tutan, batılı zelil eden demektir.Fettah ismi Kur'an-ı Kerimde bir kere zikredilmiştir (Cemel 2001; 54).

Ar. "الفَتْاحُ" " Tü. " İyilik kapılarını açan, Hakemlik yapan ";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; ol açkan idi (TİEM 73 313r/5=034/026); Ol açgan (Rylands KT 45b/2=034/026); hüküm kılğan (Hekimoğlu KT 411b/6=034/026); Ol Tañrı taŖälā ğäyetde hüküm eyleyicidür (Manisa KT 308a/3=034/026); Ol, hüküm eyleyicidür, bilürdür (TİEM 40 204b/8=034/026)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "الفَتْاحُ" karşılığı kullanılan sözcüklerden ol açkan idi (T.); Ol açgan (T.); hüküm kılğan (T.); Ol Tañrı taŖälā ğäyetde hüküm eyleyicidür (T.+Ar.) ; Ol, hüküm eyleyicidür, bilürdür (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.19 Her Şeyi Hakkıyla Bilen Tanrı

Ar.العَلِيمُ El-Ālīm "Hakkıyla bilen" (Cemel 56)

Tü. tañrı bilgän.; Tañrı teŖälā, kamuğ nerseni bilgen turur ; tañrı bilgen ; Tanrı bilgen ; Tañrı taŖälā ğäyetde bilicidür ; Tanrı bilicidür

Kur'an: Allah, size âyetleri açıklıyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.(024/018)

Allah Teâlâ'nın ilmi bütün malumata şamil ve her şeyi kuşatandır. Allah Teâlâ'nın ilmi ezelidir. Hiçbir gizli şey Allah'a gizli kalmaz, ilminden hiçbir şey hali değildir.Allah'ın "Alim" ismi Kur'an-ı Kerimde 154 yerde zikredilmiştir. (Cemel 2001; 56).

Ar. "العَلِيمُ" " Tü. " Hakkıyla bilen ";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; tañrı bilgän(TİEM 73 255r/9=024/018); Tañrı teŖälā, kamuğ nerseni bilgen turur (Anonim KT 77a/2=058/007)); tañrı bilgen (Rylands KT 37/89a/3=051/030) Tañrı bilgen (Hekimoğlu KT 337a/5=024/018); Tañrı taŖälā ğäyetde bilicidür (Manisa KT 246a/1=024/018); Tañrı bilicidür (TİEM 40 166b/9=024/018)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "العَلِيمُ" karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı bilgän.(T.); Tañrı teŖälā, kamuğ nerseni bilgen

turur(T.+Ar.) ; tañrı bilgen ; Tangrı bilgen (T.); Tañrı taŖālā ğayetde bilicidür (T.+Ar.) ; Tanrı bilicidür(T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.20. Belli Ölçülere Göre Rızık Veren Tanrı

Ar.القابض El-Ķābiz “Rızıkları belli bir ölçüye göre veren, Ruhları Kabzeden” (Cemel 58)

Tü. barınça anıñ ĳudrāti içinde turur ; ĳamuğ anıñ mülki içinde ; yir ĳamuğ ĳabzası ; Tañrı taŖālānuñdur ĳudret ĳabzasında dükeli, avcı içindedür yaŖñi hükmindedür

Kur’an: Allah’ın kadrini gereği gibi bilemediler. Yeryüzü kıyamet gününde bütününüle O’nun elindedir. Gökler de O’nun kudretiyle dürülmüştür. O, onların ortak koştuklarından uzaktır, yücedir.(039/067)

“Kabz” mastarından ism-i fail olup nimet ve rızıkları belli bir ölçüye göre veren, ruhları kabzeden demektir (Cemel 2001; 58).

Ar. “القابض” “Tü. ” Rızıkları belli bir ölçüye göre veren, Ruhları Kabzeden“;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; *barınça anıñ ĳudrāti içinde turur* (TİEM 73 340v/4=039/067); *ĳamuğ anıñ mülki içinde* (Rylands KT 15a/3=039/067); yir *ĳamuğ ĳabzası* (Hekimoğlu KT 444b/6=039/067);*Tañrı taŖālānuñdur ĳudret ĳabzasında* (Manisa KT 336a/11=039/067); ; *dükeli, avcı içindedür yaŖñi hükmindedür.* (TİEM 40 221b/1=039/067)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar.”القابض” “ karşılığı kullanılan sözcüklerden barınça anıñ ĳudrāti içinde turur (T.); ĳamuğ anıñ mülki içinde (T.+Ar.); yir ĳamuğ ĳabzası. (T.+Ar.); Tañrı taŖālānuñdur ĳudret ĳabzasında dükeli (T.+Ar.), avcı içindedür yaŖñi hükmindedür (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.21 Rızıkları Genişleten Tanrı

Ar.الباسط El-Bāsīt “Rızıkı genişleten, Ruhları bedenlere yayan” (Cemel 59)

Tü. tañrı üküş yadar keñütür; Tañrı keñ ĳılur rüzni; Tangrı king ĳılur; Tañrı taŖālā bast eyler; Tanrı eyler yaŖñi rüzıyı

Kur’an: Bilmediler mi ki, Allah rızıkı dilediğine bol bol verir ve (dilediğine) kısar. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için elbette ibretler vardır. (039/052)

“Bast”, Arapça da “genişletmek manasına gelir. Allah (c.c.) rızıkı kullarından dilediğine bol bol verir. Sübhanehu Teâlâ nefisleri sürür ve sevinçle genişletir.Basit, hayattayken cesedlerde ruhları yayan

öldükten sonra ise amelleri arz etmek için kalıplara ruhu yayan demektir (Cemel 2001; 59).

Ar. “الباسط” “Tü. ” Rızkı genişleten, Ruhları bedenlere yayan “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; tañrı üküş yağar keñütür.(TİEM 73 30v/4=002/245); Tañrı keñ kıur rüzni (Rylands KT 8a/2=039/052) Tangrı king kıur (Hekimoğlu KT 37a/8=002/245); Tañrı taŖālā bast eyler.(Manisa KT 27b/11=002/245) çok. Tanrı eyler yaŖni rüzıyı (TİEM 40 18b/8=002/245)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “الباسط” karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı üküş yağar keñütür.(T.); Tañrı keñ kıur rüzni (T.+Ar.); Tangrı king kıur (T.); Tañrı taŖālā bast eyler (T.+Ar.); . Tanrı eyler yaŖni rüzıyı (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.22 Alçaltan Zillete Düşüren Tanrı

Ar.الخافض El-Hāfid “Alçaltan, Zillete düşüren” (Cemel 60), (Uzunoğlu 55)

Tü. kuğı ıđđan ; aşak kılgan; aşak kılgan; aşaga eyler; indüricidür

Kur’an: O, (kimini) yükseltir, (kimini) alçaltır (056/003)

“Hafid”, kafirleri ve facirleri alçaltan (Cemel 2001; 60).Allah, inanmayan talihsizleri alçaltıcı ve inanan talihlileri yükseltici olandır. Allah, kendisine yakın olanları seçer ve onları yükseltir. O, kendisine itaat etmeyenleri ve kendisine inanmayanları kendisinden uzaklaştırır ve onları alçaltır (Uzunoğlu 2004; 55).

Ar. “الخافض” “Tü. ” Alçaltan, Zillete düşüren“;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; kuğı ıđđan (TİEM 73 394v/5=056/003); aşak kılgan (Anonim KT KT 67b/19); aşak kılgan (Hekimoğlu KT 511a/2=056/003); aşaga eyler (Manisa KT 93a/2=056/003); indüricidür (TİEM 40 255a/5=056/003)

5.2.23. İzzet ve Şeref Veren Tanrı

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar.”الخافض” karşılığı kullanılan sözcüklerden kuğı ıđđan (T.) ;aşak kılgan (T.); aşak kılgan(T.); aşaga eyler (T.); indüricidür (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Ar.الرافع Er-RāfiŖ“Yücelten, İzzet ve Şeref veren” (Cemel 59)

Tü. kötürgän; yoğaru kötürgen; kötürgen; yüce eyler; yüceldicidür

Kur’an: O, (kimini) yükseltir, (kimini) alçaltır (056/003)

“Rafi” mü’min kullarını yücelten ve yüce mertebelere erdiren demektir (Cemel 2001; 59).

Ar. “الرَّافِعُ” “Tü. ” Yücelten, İzzet ve Şeref veren “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; kötürgân (TİEM 73 394v/5=056/003);yokaru kötürgen (Anonim KT 67b/19=056/003); kötürgen (Hekimoğlu KT 511a/2=056/003); yüce eyler (Manisa KT 393a/2=056/003); yüceldicedür (TİEM 40 255a/5=056/003)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar.”الرَّافِعُ” “karşılığı kullanılan sözcüklerden kötürgân.(T.); yokaru kötürgen (T.) ; kötürgen (T.); yüce eyler(T.); yüceldicedür (T.) sözcük veya sözcük gruplarından medyana gelmiştir.

5.2.24 İzzet ve Şeref Veren Tanrı

Ar.المُعِزُّ El-Muiz“Yücelten, izzet ve Şeref veren” (Cemel 62)

Tü. *Öaziz kıılır sän ; Öaziz kıılır sen ; Öaziz eylersin ; aziz eylerseñ*

Kur’an: De ki: “Ey mülkün sahibi olan Allah’ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetensin.”(003/026)

Muizz, sözlükte değerli ve şerefli olmak, güçlü, yenilmez, şeref ve güç manasına gelen “İzzet ve izz” kökünden gelmiştir.Allah Teâlâ, itaat edenlere itaatları karşılığı izzet ve şeref verir. Dostlarını koruyarak onları yüceltir. Sonra onları rahmeti ile mağfiret eder. Sonra onları hürmet evine nakleder ve onlara zatını ve cemalini göstererek ödüllendirir (Cemel 2001; 62).

Ar. “المُعِزُّ” “Tü. ” Yücelten, izzet ve Şeref veren “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; Öaziz kıılır sän (TİEM 73 40v72=003/026);Öaziz kıılır sen (Hekimoğlu KT 50a/9=003/026); Öaziz eylersin (Manisa KT 37a/2=003/026); aziz eylerseñ (TİEM 40 24b/4=003/026)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar.”المُعِزُّ” “ karşılığı kullanılan sözcüklerden *Öaziz kıılır sän* (Ar.+T.); *Öaziz kıılır sen* (Ar.+T.); *Öaziz eylersin* (Ar.+T.); *aziz eylerseñ*(Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.25 Alçaltan, Zillete Düşüren Tanrı

Ar.المُذِلُّ El-Muzil “Alçaltan, Zillet veren” (Cemel 63)

Tü. *hor kıılır sän ; hor kıılır sen ; zelil eylersin ; hor eylerseñ*

Kur’an: De ki: “Ey mülkün sahibi olan Allah’ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetensin.”(003/026)

Muzill, izzetin zıddı olup zillet ve alçaklık olan zillet kökünden gelmekte olup zillet veren demektir.Hak Teâlâ, zilleti masiyyete bağlamıştır. Zillet, masiyyet zulüm, Cenab-ı Hakla kişi arasına perde indirmedir(Cemel 2001; 63).

Ar. “المُذِلُّ “ Tü. ” Alçaltan, Zillet veren“;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; hor kıılır sän (TİEM 73 40v72=003/026); hor kıılır sen (Hekimoğlu KT 50a/9=003/026); zelil eylersin (Manisa KT 37a/2=003/026); hor eylerseñ (TİEM 40 24b/4=003/026)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar.” المُذِلُّ “ karşılığı kullanılan sözcüklerden hor kıılır sän (F.+T.) ; hor kıılır sen(F.+T.) ; zelil eylersin (Ar.+T.) ; hor eylerseñ (F.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.26 Her Şeyi İşiten Tanrı

السَّمِيعُ Ar. Es-SemiÖÖ“Her şeyi işiten” (Cemel 66)

Tü. ol ol turur eşitgän; Teñri teÖälâ eşitgen turur; Teñri eşitgen; ol işitgen ; gäyetde bilicidür hâllerini ; Ol, oldur işidici

Kur’an: Ey iman edenler! Allah’ın ve Peygamberinin önüne geçmeyin. Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.(049/001)

Sözlükte “Sem” işitmek, duymak gibi manalara gelir. Terim olarak “Allah Teâlâ’nın işitilecek her şeyi tam olarak işitmesi” demektir. Sübhan, kullarının bütün dua ve niyazlarını işitir. Hiçbir nida onu meşgul etmez. Birinin duasına icabet etmesi diğerinin dua ve isteğine icabet etmesine mani değildir.“Es-SemiÖ”, bir manası da kabul etmek demktir. Zira rükudan doğrulurken “Allah hamd eden kimseyi işitti” yani Allah hamd eden kimsenin hamdini kabul etti, demektir.Yüce Allah, Kur’an-ı Kerim’de kendisini 45 yerde “işitme” sıfatıyla vasıflandırmaktadır (Cemel 2001; 66).

Ar. “السَّمِيعُ “ Tü. ” Her şeyi işiten “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; ol ol turur eşitgän(TİEM 73 176r/3=012/034);Teñri teÖälâ eşitgen turur (Anonim KT 44b/4=049/001); Teñri eşitgen (Rylands KT 37/53b3=049/001); ol işitgen (Hekimoğlu KT 230a/3=012/034);gäyetde bilicidür hâllerini (Manisa KT 165a/9=012/034);OL, oldur işidici (TİEM 40 112b/3=012/034)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar.” السَّمِيعُ “ karşılığı kullanılan sözcüklerden ol ol turur eşitgän (T.) ; Teñri teÖälâ eşitgen turur (T.+Ar.); Teñri eşitgen (T.) ; ol işitgen (T.) ; gäyetde bilicidür hâllerini (Ar.+T.) ; Ol, oldur işidici (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.27 Her Şeyi Hakkıyla Gören Tanrı

Ar. البصير El-Bašîr “Her şeyi hakkıyla gören” (Cemel 68)

Tü. körügli turur; Teñri teŖâlâ körgen turur ;Teñri körügli ; körgen ; Tañrı taŖâlâ işlegeni bilür ; Ol görucidür

Kur’an: (Ey Muhammed!) De ki: “Siz Allah’a dininizi mi öğretiyorsunuz? Oysa Allah, göklerdeki ve yerdeki her şeyi bilir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.”(049/016)

“Basîr” lügatta bilmek, sezme, görmek, göz gibi manalara gelip, terim olarak Allah Teâlâ’nın görmeye konu olan her şeyi görmesi demektir. Sübhan, gözlerdeki karineleri, gönüllerdeki en gizli şeyleri anlar ve görür. O, bütün gizli işleri bilir. Yüce Allah, Kur’an-ı Kerim’de kendisini 44 yerde “görme” sıfatıyla vasıflandırmaktadır (Cemel 2001; 68).

Ar. “البصير” Tü. ” Her şeyi hakkıyla gören“;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; körügli turur (TİEM 73 172r/9=011/112); Teñri teŖâlâ körgen turur (Anonim KT 48a/12=049/016); Teñri körügli (Rylands KT 37/48a/3=048/024); körgen (Hekimoğlu KT 225a/3= 011/112); Tañrı taŖâlâ işlegeni bilür (Manisa KT 161b/8=011/112); Ol görucidür (TİEM 40 110a/2=011/112)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. البصير “ karşılığı kullanılan sözcüklerden körügli turur (T.); Teñri teŖâlâ körgen turur (T.+Ar.); Teñri körügli (T.); körgen (T.); Tañrı taŖâlâ işlegeni bilür (T.+Ar.) ; Ol görucidür (T.) sözcük veya sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.28 Son Hüküm Veren Tanrı

Ar. الحَكَمُ El-Hakem “Son hüküm veren” (Cemel 70)

Tü. ol ol turur kūsüş bütün işlig. ; ĥakîm ; ol yinggen, ĥikmetlig; ĥüküm eyleyicidür; ol beñdeşsüzdür, dürüst işlü

Kur’an: Bunun üzerine Lût, ona (İbrahim’e) iman etti. İbrahim, “Ben, Rabbime (gitmemi emrettiği yere) hicret edeceğim. Şüphesiz O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir” dedi.(029/026)

El-Hakemü “Hüküm” kökünden gelip düzeltme maksadıyla men etme, “Hâkem” zulmü önleme “hakîm” ise yanlışlığı engelleme demektir. Terim olarak “hakem” hükmeden, hakla batılın, iyi ile kötünün arasını ayıran demektir. “Hâkim” hükümü döndürülemeyen, hükümü üzerine bir başkası getirilemeyen manasına da gelir. Bir başka manası da, herkese hayır ve şerden işlediklerini haber veren demektir (Cemel 2001; 70).

Ar. “الحَكَمُ” Tü. ” Son hüküm veren “; Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; ol ol turur kūsüş bütün işlig (TİEM 73 290v/7= 029/026); ĥakîm (Anonim KT 84a/19=060/005); ol yinggen,

hükmetlig (Hekimoğlu KT 381a/1=029/026); hüküm eyleyicidir (Manisa KT 282b/5=029/026); ol beñdeşşüzdür, dürüst işlü (TİEM 40189b/10=029/026)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "الحكم" karşılığı kullanılan sözcüklerden ol ol turur küsüş bütün işlig (T.); hakim (Ar.) ; ol yinggen, hikmetlig (T.+Ar.); hüküm eyleyicidir (Ar.+T.); ol beñdeşşüzdür, dürüst işlü (T.+F.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.29 Adalet Sahibi Tanrı

العَدْلُ Ar.. El-ÖAdl "Mutlak adalet sahibi, Aşırılığa gitmeyen" (Cemel 71)

Tü. tañrı färmānlar dādlik birlä ; Tañrı buyrur dād bėrmek ; Tangrı buyrur tüzlük birle ; Tañrı taÖālā buyurur Öadl eylemek bile; Tanrı buyurur adl eylemegi -yā tevhidı

Kur'an: Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.(016/090)

Noksanlardan münezzeh olan Allah mutlak hakim ve adalet sahibidir. "Adl" sözlükte ziyadesiyle yerli yerince davranan yani son derece adaletli, hiç kimseye zulmetmeyen demektir."El-Adl" itidal kelimesinden alınmış olup doğruluk demektir. Hüküm ve hakim için beraber kullanılır (Cemel 2001; 71).

Ar. "العَدْلُ " Tü. " Mutlak adalet sahibi, Aşırılığa gitmeyen ";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; tañrı färmānlar dādlik birlä (TİEM73 202v/6=016/090); Tañrı buyrur dād bėrmek (Rylands KT 79a/1= 016/090); Tangrı buyrur tüzlük birle (Hekimoğlu KT 266a/8= 016/090); Tañrı taÖālā buyurur (8) Öadl eylemek bile. (Manisa KT 191b/7=016/090); Tañrı buyurur adl eylemegi -yā tevhidı- (TİEM 40 131a/1=016/090)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "العَدْلُ " karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı färmānlar dādlik birlä (T+Ar+.F.); Tañrı buyrur dād bėrmek (T.+F.), ; Tangrı buyrur tüzlük birle (T.) ; Tañrı taÖālā buyurur Öadl eylemek bile (T.+Ar.); Tanrı buyurur adl eylemegi -yā tevhidı (T.+Ar.) sözcük veya sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.30 Yarattılmışların Bütün İhtiyaçlarını Karşılaman Tanrı

اللطيفُ El-Latîf "Yarattılmışların bütün ihtiyaçlarını en ince noktasına kadar bilip sezilmez yollarla karşılayan" (Cemel 73)

Tü. ol turur aḡaru körgän; ol latif turur ; latif Teñri ; ol Öilmi yinggen örtüglügge.; Ol Tañrı taÖälänuñ luḡı, keremi çoḡdur ; ol görklü işlüdür

Kur'an: Yaratan bilmez mi? O, en gizli şeyleri bilir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır.(067/014)

Sübhan Teâlâ, her şeyin gizli ve aşıkâr tarafını ve eşyanın inceliklerini, bütün boyutlarıyla derinliklerini, en ince yönünü ve letafetini bilir. O, sadırlarındakini en iyi bilen ve idrak edendir.“El-Latif’in bir diğêr manası da, “nasıl geldiğini bilmeden kullarına iyilik yapan” demektir. O, hiç ummadıkları yerden onların maslahatlarına uygun sebepler yaratandır.Kur’an-ı Kerim’de “El-Latif” yedi defa zikredilmiştir (Cemel 2001; 73).

Ar. “اللطيف” “ Tü. ” Yarattılmışların bütün ihtiyaçlarını en ince noktasına kadar bilip sezilmez yollarla karşılayan“;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; ol turur aḡaru körgän (TIEM 73 416r/7=067/014);ol latif turur (Anonim KT 97b/10=067/014); latif Teñri (Rylands KT 33b/3b1=033/034); ol Öilmi yinggen örtüglügge (Hekimoğlu KT 540b/1=067/014);Ol Tañrı taÖälänuñ luḡı, keremi çoḡdur (Manisa KT 416a/9=067/014); ol görklü işlüdür (TIEM 40 269a/5=067/014)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar.” اللطيف “ karşılığı kullanılan sözcüklerden ol turur aḡaru körgän (T.) ; ol latif turur (Ar.) ; latif Teñri (Ar.+T.); ol Öilmi yinggen örtüglügge (Ar.+T.) ; Ol Tañrı taÖälänuñ luḡı, keremi çoḡdur (T.+Ar.) ; ol görklü işlüdür (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.31 Her Şeyden Haberdar Olan Tanrı

Ar. الخبير El-Ḥabir “Her şeyin iç yüzünden haberdar olan” (Cemel 75)

Tü. körgän bilgän; Tañrı taÖälä haberdâr turur; Teñri bilgen ; örtüglügni bilgen; gâyetde bilicidür; habarlu

Kur'an: Yaratan bilmez mi? O, en gizli şeyleri bilir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır.(067/014)

“El-Ḥabir”, “hibre” mastarından gelmiş olup “her şeyin iç yüzünü bilen, yakinen tanıyan demektir. Hiçbir şey ondan gizlenemez. Görünen ve görünmeyen alemde hiçbir şey ondan habersiz hareket edemez. Zerre bile onun bilgisinin dışında hareket edemez. “Ḥabir”, “her şeyin saklı ve gizli olan yönlerini bilen ve künhüne vakıf olan” demektir.Kur’an-ı Kerim’de “Ḥabir” ismi 45 defa zikredilmiştir (Cemel 2001; 75).

Ar. “الخَبِير” “Tü.” Her şeyin iç yüzünden haberdar olan “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; körgän bilgän (TİEM 73 416r/7=067/014); Tañrı taŖälä ħāberdār turur (Anonim KT 47b/8=049/013); Teñri bilgen (Rylands KT 26/62b3=4/94); örtüglügni bilgen (Hekimoğlu KT 540b/1=067/014); ğāyetde bilicidür (Manisa KT 416a/9=067/014); habarlu (TİEM 40 269a/5=067/014)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “الخَبِير” “karşılığı kullanılan sözcüklerden körgän bilgän (T.); Tañrı taŖälä ħāberdār turur (T.+Ar.); Teñri bilgen (T.); örtüglügni bilgen (T.); ġāyetde bilicidür (Ar.+T.); habarlu (Ar.) sözcük veya sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.32 Acele ve Kızgınlıkla Muamele Etmeyen Tanrı

Ar. الحَلِيمُ El-Ĥalim “Acele ve Kızgınlıkla muamele etmeyen” (Cemel 2001)

Tü. tañrı arındurulğan kaçürgän turur ; Tañrı teŖälä Ĥalim ;Tañrı keçürgen; kınamakğa iwmegen; Tañrı taŖälä virür çok niŖmetleri az içün; Tanrı güc götürici

Kur’an: Eğer siz Allah’a güzel bir borç vererseniz, Allah onu size, kat kat öder ve sizi bağışlar. Allah, şükürün karşılığını verendir, halimdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir).(064/017)

“Halim”, nefsi, tabii kızgınlığın sevk ve heyecanından geri tutmak, nefsi engellemek manasındadır.Cenab-ı Hakk, yavaş ve yumuşak hareket eder. Allah Nimetlerinive lütfunu günahları sebebiyle kullarından esirgemez. O, kendisine itaat edenleri rızıklandırdığı gibi günahkarları da rızıklandırır. Allah ceza vermekte aceleci değildir (Cemel 2001; 76).

Ar. “الحَلِيمُ” “Tü.” Acele ve Kızgınlıkla muamele etmeyen “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; tañrı arındurulğan kaçürgän turur .(TİEM 73 412v/9=064/017); Tañrı teŖälä Ĥalim (Anonim KT 93b/5=064/017);Tañrı keçürgen (Rylands KT 74b/3=064/017); kınamakğa iwmegen (Hekimoğlu KT 534b/9=064/017) Tañrı taŖälä virür çok niŖmetleri az içün (Manisa KT 411b/10=064/017); Tanrı güc götürici.(TİEM 40 266b/3=064/017)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “الحَلِيمُ” “karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı arındurulğan kaçürgän turur (T.) ; Tañrı teŖälä Ĥalim (T.+Ar.) ;Tañrı keçürgen (T.); kınamakğa iwmegen (T.); Tañrı taŖälä virür çok niŖmetleri az içün (T.+Ar.) ; Tanrı güc götürici (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.33 Zatı ve Sıfatlarının Mahiyeti Anlaşılamayacak Kadar Ulu Tanrı

Ar. العظیم El-ÖAzim “Zatı ve Sıfatlarının mahiyeti anlaşılamayacak kadar ulu” (Cemel 78)

Tü. ol turur yügsäk uluğ; Teñri uluğ turur ; ol yüksek, uluğ; ol Tañrı taÖälä yücedür dañı uludur; Ol yücedür, ulu

Kur’an: Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur. O, yücedir, büyüktür.(042/004)

“Azim”, ızam kökünden büyüklük manasında bir sıfat olup büyüklükte mübalağa ifade etmektir. İzam, büyük, aziz, ulu, yüce ve kibariya manalarına gelmektedir. Sübhan Teälâ’nın büyüklük sıfat ve azametine akıllar erişemez, O’nun künhünü gözler kuşatamaz (Cemel 2001; 78).

Ar. “العظیم” “Tü.” Zatı ve Sıfatlarının mahiyeti anlaşılamayacak kadar ulu“;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; *ol turur yügsäk uluğ* (TİEM 73 352r/9=042/004);*Teñri uluğ turur* (Anonim KT 88b/5=064/004); *ol yüksek, uluğ* (Hekimoğlu KT 461a/2=042/004); *ol Tañrı taÖälä yücedür dañı uludur* (Manisa KT 350a/8=042/004); *Ol yücedür, ulu* (TİEM 40 229b/5=042/004)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “العظیم” “karşılığı kullanılan sözcüklerden ol turur yügsäk uluğ (T.); Teñri uluğ turur (T.); ol yüksek, uluğ (T.); ol Tañrı taÖälä yücedür dañı uludur (T.+Ar.); Ol yücedür, ulu (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.34.Bütün Günahları Affeden Tanrı

rA. الغفور El-Ğafür “Bütün günahları bağışlayan” (Cemel 80)

Tü. tañrı yazuğ örtgän; Ğudäy yarlıkağan turur; Tañrı örtgen; Tangrı yarlıkağan; Tañrı taÖälä yazuğlar bağışlayıcıdur; Tanrı yarlıgayıcıdur

Kur’an: Bedeviler “İman ettik” dediler. De ki: “İman etmediniz. (Öyle ise, “iman ettik” demeyin.) “Fakat boyun eğdik” deyin. Henüz iman kalplerinize girmedi. Eğer Allah’a ve Peygamberine itaat ederseniz, yaptıklarınızdan hiçbir şeyi eksiltmez. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”(049/014)

Sözlükte, gizlemek, kirden pastan korumak için bir şeyin üstünü örtmek manasına gelen gafur, keyfiyet yönünden bağışı bol olan, en büyük günahları bağışlayan demektir. Bunun türevlerinden olan “gaffar” kemiyet yönüyle affi bol, pek çok günahı bağışlayan demektir (Cemel 2001; 80).

Ar. “الغفور” “Tü.” Bütün günahları bağışlayan “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; *tañrı yazuğ örtgän*(TİEM 73 246r/7=

022/060); Hūdāy yarlıkağan turur (Anonim KT48a/1=049/014); Tañrı örtgen (Rylands KT 37/65a2=049/014); Tangrı yarlıkağan (Hekimoğlu KT 325b/4=022/060); Tañrı taŖālā yazuklar bağışlayıcıdır (Manisa KT 236b/10=022/060); Tañrı yarlığayıcıdır (TİEM 40 160b/11=022/060)

Türkçe ilk Kur'an çevirlerinde Ar. "التَّوْفُورُ" karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı yazuq örtgän(T.); Hūdāy yarlıkağan turur (T.); Tañrı örtgen (T.); Tangrı yarlıkağan (T.); Tañrı taŖālā yazuklar bağışlayıcıdır (T.+Ar.) ; Tañrı yarlığayıcıdır (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.35 Mükafatı Bol Olan Tanrı

Ar. التَّوْفُورُ Eş-Şekür "Az iyiliğe çok mükafat veren" (Cemel 59)

Tü. tañrı arındurulğan; Tañrı teŖālā şakir ; Tañrı azka üküş bergeñ ; Tangrı şevāb birgen, kınamaqğa iwmegeñ ; Tañrı taŖālā şükr eyleyicidür; Tanrı, şükre müzd viricidür

Kur'an: Eğer siz Allah'a güzel bir borç vererseniz, Allah onu size, kat kat öder ve sizi bağışlar. Allah, şükürün karşılığını verendir, halimdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir). (064/017)

Şekür, yapılan ihsanı açığa vurma manasına gelir ve sadece Canab-ı Hakk'a mahsustur. O, çokça sna edilmeye layıktır, öyle ki Sübhan Teâlâ, az bir taata pek çok dereceler lütfeder. Kur'an-ı Kerim'de eş-şekür dört defa geçmektedir(Cemel 2001; 59).

Ar. "التَّوْفُورُ" "Tü. " Az iyiliğe çok mükafat veren";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; tañrı arındurulğan (TİEM 73 412v/9=064/017); Tañrı teŖālā şakir (Anonim KT 93b/5=064/017) Tañrı azka üküş bergeñ (Rylands KT 74b/3=064/017); Tangrı şevāb birgen, kınamaqğa iwmegeñ (Hekimoğlu KT 534b/9=064/017);Tañrı taŖālā şükr eyleyicidür. (Manisa KT 411b/10=064/017);Tañrı, şükre müzd viricidür (TİEM 40 266b/3=064/017)

Türkçe ilk Kur'an çevirlerinde Ar. "التَّوْفُورُ" karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı arındurulğan (T.); Tañrı teŖālā şakir (T.+Ar.) ; Tañrı azka üküş bergeñ (T.) ; Tangrı şevāb birgen kınamaqğa iwmegeñ(T.+Ar.) ; Tañrı taŖālā şükr eyleyicidür (T.+Ar.); Tanrı, şükre müzd viricidür (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.36. İzzet, Şeref ve Hükümranlık Bakımından En Yüce Olan Tanrı

Ar. العَلِيُّ El-ŖAIİ "İzzet, Şeref ve Hükümranlık bakımından en yüce olan" (Cemel 82)

Tü. ol turur yügsäk uluğ; yüksek Teñri ; ol yüksek, uluğ;ol Tañrı taÖälä yücedür dañı uludur ; yücedür, ulu

Kur'an: Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O, yücedir, büyüktür.(042/004)

Ali, "ulüv" ve ala" mastarından gelip, yücelik, şeref ve kudret sahibi manasına gelmektedir.Celal ve kemal sahibi yüce Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederiz. Yüceliğinin üstünde hiçbir güç yoktur. O'nun yüceliği kendisiyle bir başkası arasında da ortak değildir. Fakat o mutlak yüce, izzet, şeref ve hükümandır (Cemel 2001; 82).

Ar. "العلي" " Tü. " İzzet, Şeref ve Hükümandlık bakımından en yüce olan";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; ol turur yügsäk uluğ(TİEM 73 352r/9=042/004); yüksek Teñri (Rylands KT36/5a1=042/051); ol yüksek, uluğ (Hekimoğlu KT 461a/2=042/004);ol Tañrı taÖälä yücedür dañı uludur(Manisa KT 350a/8=042/004); Ol yücedür, ulu.(TİEM 40 229b/5=042/004)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "العلي" karşılığı kullanılan sözcüklerden ol turur yügsäk uluğ (T.); yüksek Teñri (T.); ol yüksek, uluğ (T.);ol Tañrı taÖälä yücedür dañı uludur (T.+Ar.) ; yücedür, ulu (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.37. Zatinin ve Sıfatlarının Mahiyeti Anlaşılmayacak Kadar Ulu Olan Tanrı

Ar.الكبير El-Kebir "Zatinin ve Sıfatlarının mahiyeti anlaşılma-yacak kadar ulu" (Cemel 83)

Tü. ol yügsäk turur uluğ ; ol turur uluğ ; yüksek uluğ ; ol yüksek uluğ ; Ol Tañrı taÖälä yücedür, uludur; Ol'dur yüce, ulu

Kur'an: Allah katında, O'nun izin verdiği kimseden başkasının şefaati yarar sağlamaz. (Şefaati için izin verilip de) kalplerinden korku giderilince birbirlerine, "Rabbiniz ne söyledi?" diye sorarlar. Onlar da "Gerçeği" diye cevap verirler. O, yücedir, büyüktür.(034/023)

Kebir, kökünden gelmektedir ve büyük anlamındadır. Genelikle, el-Alî ve el-Mütealî isimleriyle bitişik kullanılmıştır.Sübhanu'l-Kebir, medhedenlerin methinin üstünde yücedir. Allah'ın büyüklüğünü hislerin müşahade etmesi, aklın idrak etmesi mümkün değildir. Hiçbir şeyle onu anlamak mümkün değildir (Cemel 2001; 83).

Ar. "لكبير" " Tü. " Zatinin ve Sıfatlarının mahiyeti anlaşılma-yacak kadar ulu";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; ol yügsäk turur uluğ (TİEM 73 313r/1=034/023); ol turur uluğ (Anonim KT 129b/23=085/011); yüksek uluğ (Rylands KT 33/44b12=034/023); ol yüksek

uluğ (Hekimoğlu KT 411b/2=034/023); Ol Taıırı taŖālā yücedür, uludur.(Manisa KT 307b/10=034/023); ol'dur yüce ulu (TİEM 40. 204b/6=034/023)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. " لكبير " karşılığı kullanılan sözcüklerden ol yügsäk turur uluğ (T.) ; ol turur uluğ(T.); yüksek uluğ (T.) ; ol yüksek uluğ (T.) ; Ol Taıırı taŖālā yücedür, uludur (T.+Ar.); Ol'dur yüce, ulu (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.38 Koruyup Gözetin, Her Şeyi Dengede Tutan Tanrı

Ar. الحفيظ EL-Hafız "Koruyup gözetin, Dengede tutan" (Cemel 2004)

Tü. taıırı küdäzçi turur ; Taıırı küdezgen; Tangrı saıılağan; Taıırı taŖālā raııbdür ; Tanrı saklayıcıdur

Kur'an: Allah'tan başka dostlar edinenlere gelince, Allah onları daima gözetlemektedir. Sen onlara vekil değilsin.(042/006)

Lügatta "hafız" kökünden koruma ve unutmamak demek olan "el-Hafız" eşyayı zeval bukmaktan tutan, aklayıp koruyan demektir. Bütün noksanlıklardan münezzeh her şeyi koruyan, gözetin "hafız" bir şeyi yok olmaktan korumak manasına "hıfz" kökünden gelmektedir. Sübhan Teälâ yeryüzünde ve gökyüzündeki her şeyi koruyup, kalmasını murad ettiği kadar baki bırakıp, zevale erdirmeyen ve bozmayandır (Cemel 2001; 84).

Ar. " الحفيظ " Tü. " Koruyup gözetin, Dengede tutan ";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; taıırı küdäzçi turur (TİEM 73 .353v/3=042/006); Taıırı küdezgen (Rylands KT 3a1=042/006); Tangrı saıılağan (Hekimoğlu KT 461a/5=042/006); Taıırı taŖālā raııbdür (Manisa KT 350b/1=042/006); Tanrı saklayıcıdur (TİEM 40 229b/7=042/006)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. " الحفيظ " karşılığı kullanılan sözcüklerden taıırı küdäzçi turur (T.) ; Taıırı küdezgen (T.); Tangrı saıılağan (T.) ; Taıırı taŖālā raııbdür (T.+Ar.); Tanrı saklayıcıdur_(T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.39 Bedenlerin ve Ruhların Gıdasını Yaratıp Veren, Bilip Gücü Yeten ve Koruyan Tanrı

rA. المقيت EL-Muııt "Bedenlerin ve Ruhların Gıdasını Yaratıp Veren, Bilip Gücü Yeten ve Koruyan" (Cemel 86)

Tü. taıırı tegmä bir närsä üzä uğan; Taıırı kıamuğ neñ üze küdezçin; Tangrı tigma bir nirse üze saııçı ; Taıırı taŖālā hernesneye

cezā virür vaḳtı olğanda; Tanrı, her nese üzere güci yeter -yâ saklayıcı

Kur'an: Kim güzel bir (işte) aracılık ederse, ona o işin sevabından bir pay vardır. Kim de kötü bir (işte) aracılık ederse, ona da o kötülükten bir pay vardır. Allah'ın her şeye gücü yeter. (004/085)

El-Mukîṭ, beden ve ruhların gıdasını yaratan ve bunları beden ve ruhlara ulaştıran demektir. Bütün rızıkları veren Allah'tır. El-Mukîṭ; Kur'an-ı Kerim'de yalnızca bir yerde zikredilmiştir (Cemel 2001; 86).

Ar. "المُقِيتُ " Tü. " Bedenlerin ve Ruhların Gıdasını Yaratıp Veren, Bilip Gücü Yeten ve Koruyan"; Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; tañrı tegmä bir nârsä üzä uğan (TİEM 73 67r/9=004/085); Tañrı kamuğ neñ üze küdeşçin (Rylands KT 51b/3=005/085); Tağrı tigme bir nirse üze saqçı (Hekimoğlu KT 89a/3=004/085); Tañrı taŕälâ hernesneye cezā virür vaḳtı olğanda (Manisa KT 63b/7=004/085); Tanrı, her nese üzere güci yeter -yâ saklayıcı (TİEM 40 41b/5= 004/085)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "المُقِيتُ " karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı tegmä bir nârsä üzä uğan (T.); Tañrı kamuğ neñ üze küdeşçin(T.); Tağrı tigme bir nirse üze saqçı (T.); ; Tañrı taŕälâ hernesneye cezā virür vaḳtı olğanda (T.+Ar.); Tanrı, her nese üzere güci yeter -yâ saklayıcı (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.40 Kullarına Yeten, Onları Hesaba Çeken Tanrı

Ar الحَسِيبُ El-Ĥasīb "Kullarına Yeten, Onları Hesaba Çeken" (Cemel 87)

Tü. tañrı tärk saqışlığ ol; Tağrı revān saqış kılğan; Tañrı taŕälâ tiz hisāb eyleyicidür; Tanrı tiz hisāb eyleyicidür

Kur'an: İşte onlara kazandıklarından bir nasip vardır. Allah, hesabı pek çabuk görendir.(002/202)

Noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah, her şeye kafidir. "Hasīb" kökünden "ihtifa" manasındadır. Onun manası "noksanlıklardan münezzeh Allah (c.c.) her şeye kafi" demektir. Hasīb'in bir manası da hesaba çeken demektir (Cemel 2001; 87).

Ar. "الحَسِيبُ " Tü. " Kullarına Yeten, Onları Hesaba Çeken"; Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; tañrı tärk saqışlığ ol (TİEM 73 23r/8=002/202); Tağrı revān saqış kılğan (Hekimoğlu KT 29b/9=002/202); Tañrı taŕälâ tiz hisāb eyleyicidür (Manisa KT 22a/8=002/202); Tanrı tiz hisāb eyleyicidür (TİEM 40 15a/6=002/202)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "الحسيب" karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı târk saķışlıđ ol (T.); Tangrı revân saķış kılđan (T.+F.); Tañrı taŖâlâ tiz hisâb eyleycidür(T.+F.Ar.); Tanrı tiz hisâb eyleycidür (T.+F.Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.41 Azamet Sahibi Tanrı

Ar. الجليل El-Celil "Azamet sahibi" (Cemel 88)

Tü. uluğluk idisi; ol bolur kim kötürölmüş bolur uluğlukı; uluğluk idisi; Tañrı taŖâlâ mutlak müstağnidür; Çalabun zâtı, ululuk issi

Kur'an: Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır. (055/027)

"Celil", uzun ömürlü olmak, büyüklük ve azamet sahibi anlamlarına gelen "celal" mastarından gelmekte olup, "şanı yüce izzet ve azamet sahibi" manasına gelen bu kelimeden türemiştir. Allah, hiçbir kayıt ve kıyas söz konusu edilmeden mutlak azamet sahibi mertebesi en yüce olan zattır. O, emir ve nehye tek müstahak olandır (Cemel 2001; 88).

Ar. "الجليل" Tü. "Azamet sahibi"; Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; *uluğluk idisi* (TİEM 73 392v/8=055/027); *ol bolur kim kötürölmüş bolur uluğlukı* (Anonim KT 65a/17=055/027); *uluğluk idisi* (Hekimoğlu KT 509a/2=055/027); *Tañrı taŖâlâ mutlak müstağnidür* (Manisa KT 391a/6=055/027); *Çalabun zâtı, ululuk issi* (TİEM 40 254a/2=055/027)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "الجليل" "karşılığı kullanılan sözcüklerden uluğluk idisi (T.); ol bolur kim kötürölmüş bolur uluğlukı (T.); uluğluk idisi.(T.); Tañrı taŖâlâ mutlak müstağnidür (T.+Ar.) ; Çalabun zâtı, ululuk issi (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.42 Fazilet Türlerinin Hepsine Sahip Olan Tanrı

Ar. الكريم El-Kerim "Fazilet türlerinin hepsine sahip" (Cemel 89)

Tü. idin ağırlığrak turur; Teñri şamuğlardın kerimrek ; İding kerimreki; kerim Tañrı ; Çalabıy keremlü

Kur'an: Oku! Senin Rabbin en cömert olandır. (096/003)

Allah hakimlerin hakimi, her şeyden müstağni, fazilet türlerinin hepsine en çok layık, dilediğine dilediği kadar; dilediği şekilde, hiçbir sorguya tabi tutulmaksızın, istenildiği zaman bol bol ihşanda bulunur. Noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah, kerimlerin en kerimi, affı bol Ekremü'l-Ekrem'in'dir (Cemel 2001; 89).

Ar. “الكريمُ” “Tü. ” Fazilet türlerinin hepsine sahip“;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; idîñ ağırlıgrak turur (TİEM 73 445r/4=096/003);Teñri kamuğlardın kerimrek (Anonim KT 138b/11=096/003);İdîng kerimreki (Hekimoğlu KT 577a/3=096/003); kerim Tañrı (Manisa KT 445a/11=096/003); Calab gey keremlü (TİEM 40 287a/1=096/003)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “الكريمُ” karşılığı kullanılan sözcüklerden idîñ ağırlıgrak turur (T.); Teñri kamuğlardın kerimrek (T.+Ar.) ; İdîng kerimreki (T.+Ar.); kerim Tañrı (Ar.+T.); Çalab gey keremlü (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.43. Gözetleyip Kontrol Eden Tanrı

Ar. الرَّقِيبُ Er-Raķıb “Gözetleyip, Kontrol eden” (Cemel 91)

Tü. küďazçı anuķ; anuķ saķçı ; küdezgen anuķ; saķçı hâzır; Tañrı teŖâlâ hâzırdur; saklayıcı hazır

Kur’an: İnsan hiçbir söz söylemez ki onun yanında (yaptıklarını) gözetleyen (ve kaydeden) hazır bir melek bulunmasın. (050/018)

Noksan sıfatlardan münezzeher her şeyi kontrol eden Allah (c.c.) bize şah damarımızdan daha yakındır. Kullarının fiillerinden hiçbir şey O’na gizli kalmaz.“Er-Raķıb” Kur’an-ı Kerim’de üç yerde zikredilmektedir (Cemel 2001; 91).

Ar. “الرَّقِيبُ” “Tü. ” Gözetleyip, Kontrol eden “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; küďazçı anuķ (TİEM 73 382v/3=050/018); anuķ saķçı (Anonim KT 50b/3=050/018) küdezgen anuķ (Rylands KT 73b/2=050/018); saķçı hâzır (Hekimoğlu KT 496a/2=050/018); Tañrı teŖâlâ hâzırdur (Manisa KT 380a/1=050/018); saklayıcı hazır (TİEM 40 247b/4=050/018)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “الرَّقِيبُ” karşılığı kullanılan sözcüklerden küďazçı anuķ (T.); anuķ saķçı (T.) ; küdezgen anuķ (T.); saķçı hâzır (T.+Ar.); Tañrı teŖâlâ hâzırdur (T.+Ar.); saklayıcı hazır (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.44. Dilek ve Dualara Karşılık Veren Tanrı

Ar. الْمُجِيبُ El-Mucıb “Dilek ve Dualara karşılık veren” (Cemel 92; Uzunoglu 86)

Tü. cävâb berigli ârdimiz ; yaħşı cevâb ayğanlar ; ĳatı duŖâsın ĳabül eyledük ;ne eyü cevab viriciler yaŖñi biz

Kur’an: Andolsun, Nüh bize dua edip seslenmişti. Biz ne güzel cevap veriniz! (037/075)

Noksan sıfatlardan münezzehe Rabbim insana şahdamarından daha yakındır. Dilek ve dualara icabet eder. Öyle ki bir kimse dua ettiği zaman onun duasına karşılık verir (Cemel 2001; 92). El-Mucib, kullarının isteklerini dualar yardımıyla cevaplayandır. Dua edenlerin, duasının cevabını vererek onları rahatsız eden çeşitli problemleri, onların ihtiyaçlarını yerine getirerek çözümlendirir (Uzunoglu 2004; 86)

Ar. “المُجيب” “Tü.” Dilek ve Dualara karşılık veren “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; cävâb berigli ärdimiz (TİEM 73 326r/9=037/075); yağşı cevâb ayğanlar (Hekimoğlu KT 428b/1=037/075);katı duÖâsın kabül eyledük (Manisa KT 322a/10=037/075);ne eyü cevab viriciler yaÖni biz (TİEM 40 213a/8=037/075)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar.”المُجيب” “ karşılığı kullanılan sözcüklerden cävâb berigli ärdimiz (Ar.+T.) ;yağşı cevâb ayğanlar (F.+Ar.T.) ; katı duÖâsın kabül eyledük (T.+Ar.) ;ne eyü cevab viriciler yaÖni biz (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.45 İlim ve Merhameti Her Şeyi Kuşatan Tanrı

Ar.الواسع El-Vâsiö “İlmi ve Merhameti her şeyi kuşatan” (Cemel 93)

Tü. tanrı keñrü berigli turur bilgän turur; ol bilgenrek erür ; keñ rahmetliğ ; Tanrı king bilgen; Tanrı teÖâl ağâyetde bilicidür ; Tanrı, güci yiterdür, bilicidür

Kur’an: Onlar ancak sizin ve atalarınızın (ilâh edindiğiniz şeylere) taktığınız isimlerdir. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar (putperestler) yalnız zanna ve nefislerin arzusuna tâbi oluyorlar. Andolsun ki, kendilerine, Rableri katından yol gösterici gelmiştir.(053/023)

El-Vâsi, kapasiteden gelir. Kapasite bazen, bilinen her şeyi kapsayan geniş bilgi ile ilişkilendirilir. Başka şekilde o, nimetlerle ve cömertlikle ilgilidir. Her ne kadar âlim ya da normal bir insan olursa olsun onlar neye başvuracaklarını bilirler, Mulak El-Vâsi Allah (C.C)’tır.Noksan sıfatlardan münezzehe olan Allah’ın ilim ve merhameti her şeyi kuşatmıştır. Bu isim Kur’an-ı Kerimde yedi defa zikredilmiştir (Cemel 2001; 93).

Ar. “الواسع” “Tü.” İlmi ve Merhameti her şeyi kuşatan“;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; tanrı keñrü berigli turur bilgän turur (TİEM 73 257v/2=024/032); ol bilgenrek erür (Anonim KT 60a/8=053/032); keñ rahmetliğ (Rylands KT 26/89a1=004/130); Tanrı king bilgen (Hekimoğlu KT 339a/8=024/032); Tanrı teÖâl ağâyetde bilicidür (Manisa KT 247b/5=024/032);Tanrı, güci yiterdür, bilicidür. (TİEM 40 167b/11=024/032)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "الواسع" "karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı keñrũ berigli turur bilgãn turur(T.); ol bilgenrek erũr (T.) ; keñ rahmetliğ (T.+Ar.) ; Tangrı king bilgen (T.); Tañrı teŖāl ağayetde bilicidũr (T.+Ar.) ; Tanrı, gũci yiterdũr, bilicidũr (T.) sözcũk gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.46. Bütün Emirleri ve İşleri Yerli Yerinde Olan Tanrı

Ar.الحكيم El-Hakim "Bütün emirleri ve İşleri yerli yerinde olan" (Cemel 94)

Tũ. bütün işlig turur ; Teñri teŖālā hākim turur; kœni işlig turur; hikmetlig; hũkm eyleyicidũr ; dũrũst iřlũ

Kur'an: Allah, kendi katından bir lũtuf ve nimet olarak böyle yaptı. Allah, hakkıyla bilendir, hũkũm ve hikmet sahibidir. (049/008)

Allah (c.c.), her şeyi œlœũsũne gœre yaratan, tedbirini en gũzel yapandır. Bütün emir ve işlerini yerli yerince yapan hikmeti bol, ilmi geniş olan Yũce Allah noksan sıfatlardan mũnezzehtir. Hikmet her şeyin en iyi yœnũnũ en ũstũn bir ilimle bilmek demektir. Hikmet adalet, dũzen, doğruluk ve ilmin toplamına denildiği sœylenmiřtir.Bu isim Kur'an-Kerim'de 97 yerde geœer (Cemel 2001; 94).

Ar. "الحكيم" "Tũ. " Bütün emirleri ve İşleri yerli yerinde olan";Türkœe erken Kur'an çevirilerinde; *bütün işlig turur* (TİEM 73 379r/6=049/008); *Teñri teŖālā hākim turur* (Anonim KT 46a/8=049/008); *kœni işlig turur* (Rylands KT 59a/1=049/008);*hũkmetlig* (Hekimoğlu KT 493a/5=049/008); *hũkm eyleyicidũr* (Manisa KT 377b/3=049/008); *dũrũst iřlũ* (TİEM 40 246a/6=049/008)

Türkœe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "الحكيم" "karşılığı kullanılan sözcũklerden bütün işlig turur (T.) ; Teñri teŖālā hākim turur (T.+Ar.); kœni işlig turur (T.); hikmetlig (Ar.); hũkm eyleyicidũr. (Ar.+T.); dũrũst iřlũ.(F.+T.) sözcũk veya sözcũk gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.47 Çok Seven ve Çok Sevilen Tanrı

Ar.الودود El-Vedũd "Çok seven ve Çok sevilen" (Cemel 95)

Tũ. sãwgãn; Ol Teñri sewer dostların ; dost tutđan; maħabbet eyleyicidũr ; sevic

Kur'an: O, œok bağışlayandır, œok sevendir. (085/014)

"El-Vedud", "sevgi" manasına gelen "vedd"den gelmektedir. Allah mũ'minleri sevr. O'da onların sevgilisidir. Allah'ın kullarını sevmesi, onlara acıması demektir. Mũ'minlerin Allah Teālā'yı sevmesi

ona itaat etmeleridir. Allah'a itaat, Allah tarafından bir rahmetdir (Cemel 2001; 95).

Ar. “الْوَدُودُ” “Tü. ” Çok seven ve Çok sevilen “;Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; sāwqān (TİEM 73 439r/8=085/014); Ol Teñri sewer dostların (Anonim KT 130a/1=085/014); dost tutğan (Hekimoğlu KT 570a/8=085/014); maḥabbet eyleyicidür (Manisa KT 439b/5=085/014); sevici (TİEM 40 283b/1=085/014)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. “الْوَدُودُ” karşılığı kullanılan sözcüklerden sāwqān (T.); Ol Teñri sewer dostların (T.+F.) ; dost tutğan(T.+F.); maḥabbet eyleyicidür (T.+F.); sevici (T.) sözcük veya sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.48. Şanlı, Şerefli Tanrı

Ar.المَجِيدُ El-Mecid “Şanlı, Şerefli” (Cemel 97)

Tü. ol ögdülmiş turur uluğ turur; ol ögülmiş, kerim; tañrı taŖālā uludur; Ol ögülmişdür, Ululuk issidür

Kur'an: Melekler, “Allah'ın emrine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketi size olsun ey (peygamber ocağının) ev halkı! Şüphesiz O, övülmeye lâyıktır, şanı yücedir.” dediler.(011/073)

Noksan sıfatlardan münezzeh Mecid olan Allah, tam kamil, yüce, şanlı ve şerefli, lütuf ve keremi bol olandır.Kullarına karşı bol lütuf ve keremiyle lütufkardır. “El-Mecid” şeref, azamet ve kadri yüce anlamlarına gelir. “El-Mecid” ise sözlükte kerim ve azamet sahibi demektir.Mecid'in bir manası da zatı şerefli olan, fiilleri güzel olan, bağış ve atıyyesi bol olan, cömertlikte sınırsız davranan demektir. Bu isim kur'an-ı Kerimde bir defa zikredilmiştir (Cemel 2001; 97).

Ar. “المَجِيدُ” “Tü. ” Şanlı, Şerefli“;Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; ol ögdülmiş turur uluğ turur.(TİEM 73 168r/6=011/073); ol ögülmiş, kerim (Hekimoğlu KT 221a/4=011/073); tañrı taŖālā uludur (Manisa KT 158b/10=011/073); Ol ögülmişdür, Ululuk issidür.(TİEM 40108a/1=011/073)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. “المَجِيدُ” karşılığı kullanılan sözcüklerden ol ögdülmiş turur uluğ turur.(T.); ol ögülmiş, kerim (T.+Ar.); tañrı taŖālā uludur (T.+Ar.); Ol ögülmişdür Ululuk issidür (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir

5.2.49 Ölümünden Sonra Dirilten Tanrı

Ar.البَاعِثُ El-Bā'is “Ölümünden sonra dirilten” (Uzunoğlu 94)

Tü. tañrı kıparur gürlar içindäkini; Teñri kıparur gürlerdin ; Tanrı kıpğarur gürlar içinde ; Tañrı taÖälâ baÖş eyler diri eyler türbede olanları; Tanrı kıparuru dinler içindegiyi

Kur'an: Çünkü kıyamet muhakkak gelecektir. Onda hiçbir şüphe yoktur ve şüphesiz Allah, kabirlerdeki kimseleri diriltecektir. (022/007)

El-Bâis, Kıyamet Günü'nde insanları tekrar hayata döndürecek olandır. O, insanları kabirlerinden diriltip onları Arasat Mevkii denilen yere çıkaracak olandır (Uzunoğlu 2004; 94).“El-Baöis'in manasının “duranı harekete geçiren “ anlamında olması da caizdir. Zira Hak Teälâ, akıldan geçirileni, gayb alemindeki şeyleri harekete geçirendir (Cemel 2001; 98).

Ar. “الباعث“ Tü. ” Ölümünden sonra diriltlen “;Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; tañrı kıparur gürlar içindäkini (TİEM 73 242r/1=022/007); Teñri kıparur gürlerdin (Anonim KT 40b/5=022/007);Tanrı kıpğarur gürlar içinde (Hekimoğlu KT 320a/4=022/007); Tañrı taÖälâ baÖş eyler diri eyler türbede olanları (Manisa KT 232a/9=022/007); Tanrı kıparuru dinler içindegiyi (TİEM 40 157b/11=022/007)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. “الباعث“ karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı kıparur gürlar içindäkini (T.+F.); Teñri kıparur gürlerdin(T.+F.); Tanrı kıpğarur gürlar içinde(T.+F.); Tañrı taÖälâ baÖş eyler diri eyler türbede olanları (T.+Ar.); Tanrı kıparuru sinler içindegiyi (T.+F.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.50. Her Şeyi Gözlemiş Olarak Bilen Tanrı

Ar.الشَّهِيدُ Eş-Şehid“Her şeyi gözlemiş olarak bilen” (Cemel 100)

Tü. turur tañrı tanuğ; teñri tanuğ erür; Tañrı tanuğ erür; Tanrı, tanuğ; Tañrı taÖälâ tanuğ ; Tanrı, tanuk

Kur'an: O, Peygamberini hidayet ve hak din ile gönderendir. (Allah) o hak dini bütün dinlere üstün kılmak için (böyle yaptı). Şahit olarak Allah yeter.(048/028)

Şehit, “bir olayın meydana gelişi esnasında olaya tanık olan”, şahit ise bunu daha abartılı şeklidir. Şehid, Allah'ın bir sıfatı olarak “Cenab-ı Hak'ın” her şeyi gözetleyip hiçbir şeyin ondan gizli kalması” demektir.Sübhan Teälâ, eşyanın gizliliklerini de en ayrıntısını da bilir ve onlardan haberdardır. Şehit şahitliğin mübalağasını ifade eder. Şehadet, bir şeyin huzurunda bulunarak onu bilmenin adıdır (Cemel 2001; 100).

Ar. “الشَّهِيدُ“ Tü. ” Her şeyi gözlemiş olarak bilen “;Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; turur tañrı tanuğ (TİEM 73

378r/3=048/028); teñri tanuk erür (Anonim KT 43a/9=048/028); Tañrı tanuķ erür (Rylands KT 47b/2=048/028); Tangrı, tanuk (Hekimoğlu KT 491b/3=048/028); Tañrı taŖālā tanuk (Manisa KT 376a/7=048/028); Tanrı, tanuk (TİEM 40 245a/10=048/028)

Türkçe ilk Kur'an çevirlerinde Ar. "الشهيد" karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı tanuķ turur (T.); teñri tanuķ erür (T.); Tañrı tanuķ erür (T.); Tangrı, tanuķ.(T.); Tañrı taŖālā tanuķ (T.+Ar.); Tanrı, tanuk (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.51 Fiilen Var Olan Tanrı

Ar.الحق El-Ĥaķķ"Fiilen var olan, Mevcudiyeti ve Uluhiyeti gerçek olan" (Cemel 101)

Tü. tañrı ol turur köni; ol ĥaķ , Tañrı taŖālā ĥaķ; Tanrı, Ol'dur hak

Kur'an: Bu böyle. Çünkü Allah, hakkın ta kendisidir. O'nu bırakıp da taptıkları ise batılın ta kendisidir. Şüphesiz ki Allah yücedir, büyüktür. (022/062)

Allah'ın varlığı en açık bir gerçektir. Allah her türlü noksanlıklardan münezzeh, fiilen var ve uluhiyeti ve mevcudiyeti gerçektir. O, haktır, hak ondan sudur etmiş, bütün hak kendisine racidir. Adalet hak, doğruluk haktır manasına kullanılmıştır. Hakk münferid olarak Kur'an-ı Kerim'de 227 defa zikredilmiştir (Cemel 2001; 101).

Ar. "الحق" "Tü. " Fiilen var olan, Mevcudiyeti ve Uluhiyeti gerçek olan ";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; tañrı ol turur köni (TİEM 73 246r/9=022/062); ol ĥaķ (Hekimoğlu KT 325b/7=022/062); Tañrı taŖālā ĥaķ (Manisa KT 237a/3=022/062); Tanrı, Ol'dur hak (TİEM 40 161a/3=022/062); Tanrı, Ol'dur hak (TİEM 40 161a/2=022/062)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar."الحق" karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı ol turur köni (T.); ol ĥaķ (Ar.); Tañrı taŖālā ĥaķ (T.+Ar.); Tanrı, Ol'dur hak (T.+Ar.) sözcük veya sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.52 Kendisine Güvenilen Tanrı

Ar.الوكيل El-Vekil"Kendisine güvenilip, Dayanılan" (Cemel 102)

Tü. ol tegmä nârsä üzä küďázçi; ol ķamuđ neñ üze erklig; ol tigma bir nirse üze saķçi; Ol Tañrı taŖālā barça nesneye vekildür mütevellîdür taşarrufı; Ol, her nese üzere saklayıcıdur

Kur'an: Allah, her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeye vekildir. (039/062)

Vekil, “ve-ke-le” kökünden türemiş olup vekil kılma demektir. Sübhan Teâlâ kendisine güvenen ve dayanan için vekil olarak yeter. Allah kullarının işlerini idare edendir. O, her şeyden müstağni güvenilip dayanılandır. O, iradesi yönünde bütün işleri çekip çeviren, bütün işlerin çekip çevrilmesinde kendisine güvenilip dayanılandır. Yüce Allah’ın el-Vekil ismi şerifi, Kitab-ı Hakim’de 13 yerde zikredilmiştir (Cemel 2001; 102).

Ar. “الوكيل” “Tü.” Kendisine güvenilip, Dayanılan “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; *ol tegmâ nârsâ üzâ küğâzçı* (TİEM 73 339r/8=039/062); *ol kamuğ neñ üze erklig* (Rylands KT 13b/1=039/062); *ol tigme bir nirse üze saqçı* (Hekimoğlu KT 444a/8=039/062); *Ol Tañrı taÖälâ barça nesneye vekıldür mütevellidür taşarrufı* (Manisa KT 336a/5=039/062); *Ol, her nese üzere saklayıcıdur* (TİEM 40 221a/8=039/062)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar.” الوكيل “ karşılığı kullanılan sözcüklerden ol tegmâ nârsâ üzâ küğâzçı (T.); ol kamuğ neñ üze erklig (T.); ol tigme bir nirse üze saqçı (T.) ; Ol Tañrı taÖälâ barça nesneye vekıldür mütevellidür taşarrufı(T.+Ar.) ; Ol, her nese üzere saklayıcıdur (T.) sözcük veya sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

Ar. الوكيل “TİEM 73’de ayrıca iş onardaçı “vekil, koruyucu, yardımcı” onar- (k.a.) “onarmak”, Bkz. ED 189a. iş onar- “iş üstlenmek” Kur’an konteksine uygun olarak KB’de geçmiştir: *ked oğlüg kârâk bâğ onarsa işi*. (Kök 2004:220)

5.2.53 Her Şeye Gücü Yeten Tanrı

Ar. القوي El-Kavi “Her şeye gücü yeten, kudretli” (Cemel 103)

Tü. tañrı ol küçlüg turur ; Teñri teÖälâ küçlüg turur; .Tañrı, Ol küçlüg; ol küçlüg ; Tañrı taÖälâ kuvvetlüdür ; Ol kavîdur

Kur’an: Allah, “Şüphesiz ben ve peygamberlerim galip geleceğiz” diye yazmıştır. Şüphe yok ki, Allah çok kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir.(058/021)

Her şeyi takdirine uygun olarak yaratan, her şeyi bilen ve bütün noksanlıklardan münezzeh olan Cenab-ı Hakk her şeye gücü yeten kudret sahibidir. “El-Kavi”, Kitabı-Mübin’de iki kere zikredilmiştir (Cemel 2001; 103).

Ar. “القوي” “Tü.” Her şeye gücü yeten, kudretli “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; *tañrı ol küçlüg turur* (TİEM 73 343v/1=040/022); *Teñri teÖälâ küçlüg turur* (Anonim KT 78b/16=058/021); *.Tañrı, Ol küçlüg* (Rynlands KT 34b/3=040/022); *ol küçlüg* (Hekimoğlu KT 448b/1=040/022); *Tañrı taÖälâ kuvvetlüdür* (Manisa KT 339a/11=040/022); *Ol kavîdur* (TİEM 40 223a/6=040/022)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "الفؤى" karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı ol küçlüğ turur (T.);Teñri teŖālā küçlüğ turur (T.+Ar.); .Tañrı, Ol küçlüğ (T.); ol küçlüğ (T.) ; Tañrı taŖālā kuvvetlüdür (T.+Ar.); Ol kavidur (Ar.) sözcük veya sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.54. Her Şeye Gücü Yeten, Kudretli Tanrı

Ar. المتين El-Metin "Her şeye gücü yeten, kudretli" (Cemel 104)

Tü. küç idisi ; Teñri teŖālā kuvvet eyesi erür ; çatıg küç eyesi küçlüğ; muhkem kuvvetlüdür; kuvvat issi berk

Kur'an: Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir. (051/058)

Cenab-ı Hakk bedenlerin ve ruhların gıdasını veren ve her şeye gücü yetendir. O'nun güç ve kudreti asla noksanlaşmaz.Allah Teālā'nın el-Metin ismi kuvvet ve kudretinin şiddetini gösterip sağlamlık ve metanet anlamlarına gelir. Allah kainatı idare ederken hiçbir şekilde yorgunluk göstermez, kuvveti eksilmez. Bu isim Allah'ın güç ve kudretini mübalağalı bir şekilde ifade eder. "El-Metin", Kitabı-Mübin'de bir kere zikredilmiştir (Cemel 2001; 104).

Ar. " المتين " Tü. " Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir ";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; *küç idisi* (TİEM 73 384v/9=051/058); *Teñri teŖālā kuvvet eyesi erür* (Anonim KT 55a/6=051/058); *çatıg küç eyesi küçlüğ* (Hekimoğlu KT 500a/4=051/058); *muhkem kuvvetlüdür* (Manisa KT 383b/3=051/058); *kuvvat issi berk* (TİEM 40 249b/5=051/058)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. " المتين " karşılığı kullanılan sözcüklerden küç idisi (T.); Teñri teŖālā kuvvet eyesi erür (T+Ar.); çatıg küç eyesi küçlüğ.(T.); muhkem kuvvetlüdür.(Ar.); kuvvat issi berk (Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.55 Yardımcı Ve Dost Olan Tanrı

Ar. الولي El-Veli "Yardımcı ve Dost" (Cemel 105)

Tü. ol küdāzçi ; ol dost ; .Tağı ol erklig; .ol Tañrı taŖālā ihsān eyleyicidür; ol, arka viricidür

Kur'an: O, insanlar umutlarını kestikten sonra yağmuru indiren, rahmetini her tarafa yayandır. O, dost olandır, övülmeye lâyık olandır. (042/028)

Noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah, kullarının bütün işlerinin mütekeffildir. Allah Salih kullarının velisi, kendisine itaat edenlerin yardımcısıdır. "El-Veli), dostları tarafından sevilen, onları

günahlarından kaçındırmak suretiyle dostlarına yardım eder. Bir manası da kullarının işlerini üzerine Allah ve tekellüf edip özellikle onlara lütuf ve ihsanda bulunan” demektir. “El-Velî”, Kur’an’da 13 kere zikredilmiştir (Cemel 2001; 105).

Ar. “الولى” “Tü. ” Yardımcı ve Dost “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; ol küdâzçi (TİEM 73 355r/4=042/028); .ol dost (Rylands KT 21a/2=042/028); .Takı ol erklig. (Hekimoğlu KT 464a/4= 042/028); .ol Tañrı taÖälâ ihsân eyleyicidür (Manisa KT 353a/5=042/028); ol, arka viricidür (TİEM 40 231a/8=042/028)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar.”الولى” karşılığı kullanılan sözcüklerden ol küdâzçi (T.); ol dost (F.) ; .Takı ol erklig (T.); .ol Tañrı taÖälâ ihsân eyleyicidür (T.+Ar.); ol, arka viricidür (T.) sözcük veya sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.56. Her Bakımdan Övülen Tanrı

الحميد El-ĦamiĦ “Övülmüş, Senaya layık olan, Her bakımdan övülen” (Cemel 106)

Tü. ögdülmüş idi; Teñri ögülmüş turur ; hikmetligdin ögülmüş; meşkürdur efÖälinde ; ögülmüş

Kur’an: Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemez. O, hüküm ve hikmet sahibi, övülmeye lâayık olan Allah tarafından indirilmiştir. (041/042)

Hamd, kendisindeki güzel vasıflardan ve yaptığı iyiliklerden dolayı bir zatı övmek demektir. Şükür ve medih unsurlarını bir arada toplayan “hamd” kelimesini karşılayacak Türkçe asıllı bir kelime yoktur. Bizdeki “övmek “ sadece medih ve sena karşılığıdır (Pehlivan 2005; 69)Allah’ı, övgüye değer her türlü sena ile överiz. Bütün hamd ve övgü; övgü ve sena sahibinedir. O’ndan başka her türlü hamde layık kinişe var mıdır? Bilakis bütün hamd O’nadır. O’ndan başka övgüye değer kimse yoktur. O her halükarda darlıkta da genişlikte de her türlü övgüye layıktır. Çünkü Allah Teälâ (c.c.) hikmet sahibi ve övülendir (Cemel 2001; 106).

Ar. “الحميد” “Tü. ” Övülmüş, Senaya layık olan, Her bakımdan övülen “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; ögdülmüş idi (TİEM 73 351r/2=041/042); Teñri ögülmüş turur (Anonim KT 92b/2=064/006); Ħikmetligdin ögülmüş (Hekimoğlu KT 459a/5=041/042); meşkürdur efÖälinde (Manisa KT 348b/7=041/042); öğülmüş (TİEM 40 28b/7=041/042)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar.”الحميد” karşılığı kullanılan sözcüklerden ögdülmüş idi (T.); Teñri ögülmüş turur (T.) ; Ħikmetligdin ögülmüş (Ar.+T.); meşkürdur efÖälinde (Ar.); ögülmüş (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.57. Her Şeyi Bütün Ayrıntılarıyla Bilen Tanrı

Ar. المَحْصِي El-Muḥsī “Her şeyi tek tek bütün ayrıntılarıyla bilen” (Cemel 108)

Cenab-ı Hakk ilmiyle her şeyi bilen, her şeyi ayrıntılı ve toplu olarak kuşatandır. O her şeyin gizliliklerine vakıf olan ve her şeyi tek tek ve bütün ayrıntılarıyla bilendir. “El-Muḥsī”, “eşyayı bütün ayrıntılarıyla bilip ihate eden, insanların dünyada yapıp unuttuğu bütün işleri bir bir sayarak ahirette hatırlatan demektir” denilmiştir. Ancak Allah sayılması mümkün olmayan bir şeyi noksatsız bilir. Çünkü nāmūtenahilik ona aittir (Cemel 2001; 108).

Kur’an’da geçmemektedir.

5.2.58 İlk Yaratan Tanrı

Ar. المَبْدِي Ar. .El-Mübdî “İlk yaratan” (Cemel 109; Pehlivan 71)

Tü. taḡrı ilki törütür yaratıḡını ; Tanrı başlayur yaratmaḡını; Taḡrı taŖālā evvel inşā eyler ḡalkı; Tanrı başlar yaratmaḡı

Kur’an:Allah, başlangıçta yaratmayı yapar, sonra onu tekrar eder. Sonra da yalnız O’na döndürüleceksiniz.(030/011)

“El-Mübdî”, Cenab-ı Hakk’ın varlıkları ilkin yaratması, mahlukatın tamamını yoktan maddesiz ve örneksiz olarak ilk defa varetmesi” demektir (Cemel 2001; 109).Mübdî, bir asla uymadan bir şeyi icād etmek, düzgün bir biçimde yaratmak anlamına gelir (Pehlivan 2005;71)

Ar. “ المَبْدِي “ Tü. ” İlk yaratan“;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; taḡrı ilki törütür yaratıḡını(TİEM 73 294r/3=030/011); Tanrı başlayur yaratmaḡını(Hekimoḡlu KT 386b/3=030/011); Taḡrı taŖālā evvel inşā eyler ḡalkı (Manisa KT 287a/6=030/011);Tanrı başlar yaratmaḡı (TİEM 40 192b/6=030/011)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “ المَبْدِي “ karşılığı kullanılan sözcüklerden taḡrı ilki törütür yaratıḡını (T.)Tanrı başlayur yaratmaḡını (T.); Taḡrı taŖālā evvel inşā eyler ḡalkı (T.+Ar.); Tanrı başlar yaratmaḡı (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.59 Öldürüp Tekrar Dirilten Tanrı

Ar. المَعِيدُ El-MuŖīd“Mahlukatı yaratıktan sonra tekrar yaratan” (Cemel 110)

Tü. ol ilki törüt(t)ı ymä äwrā yandurur; ol turur bu cihānda öldürür, ol cihānda köydürür ; ol, ol yangıla ḡılır taḡı ḡaytarur; Taḡrı taŖālā evvel yaradan olur ḡalkı daḡı āhiretde türbeden

durguran oldur Ol başlar yaŖni tutmağı dñnyede, dakı girü döndürür yaŖni āhıratda.

Kur'an: Şüphesiz O, başlangıçta yaratmayı yapar, sonra onu tekrarlar. (085/013)

El-Muıd, Cenab-ı Hakk'ın bir sıfatı olarak "Mahlukatı öldükten sonra yeniden diriltten sonra tekrar yaratan" demektir.Mahlukatı canlılıktan sonra ölüme iade eden, sonra onları ölümden sonra tekrar diriltten, noksan sıfatlardan münezzehtir (Cemel 2001; 110).

Ar. "المُعِيدُ" "Tü. " Mahlukatı yaratıktan sonra tekrar yaratan";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; ol ilki törüt(t)i ymä äwrä yandurur (TİEM 73 439r/8=085/013); ol turur bu cihānda öldürür, ol cihānda köydürür (Anonim KT130a/1=085/013): ol, ol yangıla kıılır tağı kıaytarur (Hekimoğlu KT 570a/7=085/013); TaŖrı taŖālā evvel yaradan olur halkı dağı āhıretde türbeden durguran oldur (Manisa KT 439b/4=085/013); Ol başlar yaŖni tutmağı dñnyede, dakı girü döndürür yaŖni āhıratda (TİEM 40 283b/1=085/013)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar."المُعِيدُ" karşılığı kullanılan sözcüklerden ol ilki törüt(t)i ymä äwrä yandurur.(T.); ol turur bu cihānda öldürür, ol cihānda köydürür (T.+F.); ol, ol yangıla kıılır tağı kıaytarur.(T.); TaŖrı taŖālā evvel yaradan olur halkı dağı āhıretde türbeden durguran oldur; (T.+Ar.). Ol başlar yaŖni tutmağı dñnyede, dakı girü döndürür yaŖni āhıratda (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.60 Can Veren Tanrı

Ar.المُحْيِي El-Muĥyi "Can veren" (Cemel 111)

Tü. tirgürgān ölügni; TeŖri teŖālā tirgüzür; tirgüzgeni ölüglernüng; diri eyleyen oldur; dirildicidür ölüleri

Kur'an: Göklerin ve yerin hükümranlığı yalnızca O'nundur. Diriltir, öldürür. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir.(057/002)

Allah (c.c.), hayatı dilediğine bahşeder. Müminlerin kalbini nuruyla yeşerten Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir. Noksan sıfatlardan münezzehe olan, yüce Allah gökten su indirendir. Her türlü canlıyı ise sudan yaratmıştır (Cemel 2001; 111)

Ar. "المُحْيِي" "Tü. " Can veren";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; tirgürgān ölügni (TİEM 73 351v/5=041/039);TeŖri teŖālā tirgüzür (Anonim KT 72a/9=057/002); tirgüzgeni ölüglernüng (Hekimoğlu KT 458b/8=041/039); diri eyleyen oldur (Manisa KT 395b/7=057/002); dirildicidür ölüleri (TİEM 40 228b/3=041/039)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "المُحْيِي" karşılığı kullanılan sözcüklerden tirgürgān ölügni (T.) ; TeŖri teŖālā tirgüzür (T.+Ar.);

tirgüzgeni ölüglernüŋ (T.); diri eyleyen oldur (T.); dirildicidür ölüleri (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.61 Öldüren, Ölümü Yaratan Tanrı

Ar. المُمِيتُ El-Mümüit “Öldüren, Ölümü yaratan” (Pehlivan 74, Cemel 112)

Tü. öldürür ol; öltürür ; öldürür; öldüren oldur ; öldürür

Mümit; hayatı kaldıran, öldüren, bütün canlıların ölümünü yaratan, helak eden (Pehlivan 2005;74).Allah Teâlâ ölümü ve hayatı yarattı, diriden ölü çıkardı. Yeryüzünü ölümden sonra diriltti. Sübhan Teâlâ ölümü yarattı ve dirilerden dilediklerine dilediği zaman, dilediği şekilde tevcih etti (Cemel 2001; 112).

Ar. “المُمِيتُ ” Tü. ” Öldüren, Ölümü yaratan “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; öldürür ol (TİEM 73 396r/3=057/002); öltürür (Anonim KT 72a/9=057/002); öldürür (Hekimoğlu KT 514b/4=057/002); öldüren oldur (Manisa KT 395b/7=057/002); öldürür (TİEM 40 256b/6=057/002)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “المُمِيتُ ” karşılığı kullanılan sözcüklerden öldürür ol; öltürür ; öldürür; öldüren oldur ; öldürür (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.62 Ebedi Hayatla Diri Olan Tanrı

Ar. الحَيُّ El-Ĥayy “Ebedi hayatla diri” (Cemel 113)

Tü. ol turur tirig yok idi ; Ol tirig turur, ilâh yok; Ol tirig, yok tapunğu meger ol; ÖAlemlerüñ hâliki, râzıkıdır Özgesi merbüb mañluğdur; Ol’dur diri; yokdur tanrı

Kur’an: O, diridir. O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O hâlde sadece Allah’a itaat ederek (samimi olarak) O’na ibadet edin. Hamd, âlemlerin Rabbine mahsustur. (040/065)

“Hay” varlığı zorunlu olan Cenab-ı Hakk’ın diri olması demektir. Yüce Allah’ın varlığı ezelden ebede bakidir.Varlığının başlangıcı ve sonu yoktur. Ezel, varlığının geçmişte de devamlı bulunmasıdır. Ebed, varlığının gelecekte devam etmesi, sonu olmaması” demektir. Noksan sıfatlardan münezze olan Hayy, hayatının zevali yoktur. İnsan ve cinler ölümlüdür. Ancak Allah ölümsüz bakidir. Diri olan Cenab-Hakk asla ölmez. Zira her şey yok olacak, O’nun zati baki kalacaktır. (Cemel 2001; 113)

Ar. “الحَيُّ ” Tü. ” Ebedi hayatla diri“; Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; ol turur tirig yok idi (TİEM 73 346r/2=040/065); Ol tirig turur, ilâh yok (Rylands KT 61b/1=040/065); Ol tirig, yok tapunğu

meger ol (Hekimoğlu KT 453a/2=040/065); ÖAlemlerün hâliki, râzıkıdur Özgesi merbüb maḥlukdur (Manisa KT343a/9=040/065); Ol'dur diri; yokdur tanrı (TİEM 40 225b/2=040/065)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. “ الحى ” karşılığı kullanılan sözcüklerden ol turur tirig yok idi (T.); Ol tirig turur, ilâh yok (T.+Ar.); Ol tirig, yok tapungu meger ol (T.); ÖAlemlerün hâliki, râzıkıdur. Özgesi merbüb maḥlukdur (Ar.); Ol'dur diri; yokdur tanrı (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.63 Her Şeyin Varlığı Kendisine Bağlı Olup Kainatı İdare Eden

Ar. القیوم El-Ḳayyum “Her şeyin varlığı kendisine bağlı olup kainatı idare eden” (Cemel 114)

Tü. ol pâyvästâ örâlig; peyveste, örelig kılğan; Ol Allâh ḳayyumdur ; hemişe olıcı

Kur'an: Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır. Diridir, kayyumdur (003/002)

Kayyum, zeval bulmayan baki, daim demektir, denilmiştir. Çoğunlukla “Hayy” ismi tekid etmek için bitişik vaziyette gelir. Kayyum “mahlukatının yönetimini uygun biçimde yürüten daim” demektir ki, yaratıklarının işlerini yürütür ve yeryüzünün ve gökyüzünün, işlerini tedbir eder ve yönetir. Her şey onunla kaimdir. Her şeyin varlığı O'nun varlığına bağlıdır. El-Kaim kullarının yaptıklarını gözetleyici demektir (Cemel 2001; 114).

Ar. “ القیوم ” Tü. ” Her şeyin varlığı kendisine bağlı olup kainatı idare eden “;Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; ol pâyvästâ örâliq (TİEM 73 38r/3=003/002); peyveste, örelig kılğan (Hekimoğlu KT 47a/2=003/002); Ol Allâh ḳayyumdur (Manisa KT 34b/9=003/002; hemişe olıcı (TİEM 40 23a/6=003/002)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. “ القیوم ” karşılığı kullanılan sözcüklerden ol pâyvästâ örâlig (F.+T.); peyveste, örelig kılğan (F.+T.); Ol Allâh ḳayyumdur (Ar.); hemişe olıcı (F.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.64 Dilediğini Dilediği Zaman Bulabilen, Hiçbir Şeye Muhtaç Olmayan Tanrı

Ar. الواجد El-Vâcid “Dilediğini dilediği zaman bulabilen, Hiçbir şeye muhtaç olmayan” (Pehlivan 77, Cemel 116)

Vâcid kelimesi, bulan, vücuda getiren, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan anlamına gelir (Pehlivan 2005; 77). El-Vâcid, içbir şey kendisinden kaybolmayan ve zayi olmayan demektir. El-Vâcid, vicdanından alınmış olup “hilm” manasına gelmektedir. El-Vâcid, Allah'ın her

şeyi dilediği şekilde bulunması ve hiçbir şeyin kendisinden azade olmaması demektir. Hiçbir şey O'nu dilediğini ortaya çıkarmaktan aciz bırakmaz (Cemel 2001; 116).

Kur'an'da geçmemektedir.

5.2.65 Şanlı ve Şerefli Tanrı

Ar. المَاجِدُ El-Mācid“Şanlı, Şerefli” (Cemel 119)

Tü. uluğ tanrı; Uluğ Öarş Tengrisi; ögmekke sezā; ulu ; ulu

Kur'an: Arş'in sahibidir, şanı yüce olandır. (085/015)

“El-Macid”, lügatta “kerem, şan, şeref ve ululuk anlamına gelir” “Mecd” kökünden gelmekte olan bu kelime şanlı, şerefli, keremi bol, şanı yüce” demektir. Bu kelimenin Alim şeklinde kullanıldığı gibi Macid manasında da kullanılması mümkündür. Bu isim Kur'an-ı Kerim'de geçmemektedir. Fakat el-Mecid şeklinde mezkurdur (Cemel 2001; 119).

Ar. “لَمَاجِدُ” “ Tü. ” Şanlı, Şerefli “;Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; uluğ tanrı.(TİEM 73 439r/9=085/015); Uluğ Öarş Tengrisi (Anonim KT 130a/2=085/015); ögmekke sezā (Hekimoğlu KT 570a/8=085/015); ulu (Manisa KT 439b/5=085/015); ulu (TİEM 40 283b/2=085/015)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. “لَمَاجِدُ” karşılığı kullanılan sözcüklerden uluğ tanrı (T.); Uluğ Öarş Tengrisi (T.+Ar.); ögmekke sezā (T.+F.); ulu ; ulu (T.) sözcük veya sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.66 Bölünüp Parçalara Ayrılmaması ve Benzerinin Bulunmaması Anlamında Tek Olan Tanrı

Ar. الوَاحِدُ El-Vahid“Bölünüp parçalara ayrılmaması ve benzerinin bulunmaması anlamında tek” (Cemel 118)

Tü. tanrıça yalğuz; Teñri bir turur; ol Tañrıça bir turur ; yalğuz Tengriçe; Tañrı taÖālā, birdür; bir_Tanrı

Kur'an: O gün onlar ortaya çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah'a gizli kalmaz. Bugün mülk (hükümranlık) kimindir? Tek olan, her şeyi kudret ve hâkimiyeti altında tutan Allah'ındır. (040/016)

Sübhanu'l-Vahid, bölünmemesi yönüyle zatında birdir. Noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah, benzeri olmaması yönüyle ezeli sıfatlardan birdir. Sübhan Teâlâ fiillerinde ve sıfatlarında ortağının bulunmaması ve hiçbir şeyin kendisine benzemesi yönüyle birdir. El-Vahid Kur'anı Kerimde 21 defa zikredilmiştir (Cemel 2001; 118).

Ar. “لَوْحِدُ” Tü. ” Bölünüp parçalara ayrılmaması ve benzerinin bulunmaması anlamında tek “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; tañrıka yalğuz (TİEM 73 342r/1=040/016); Teñri bir turur (Anonim KT 37b/2=021/108); ol Tañrıka bir turur (Rylands KT 31a/3=040/016); yalğuz Tengrige (Hekimoğlu KT 447b/8=040/016); Tañrı taŖālā, birdür (Manisa KT 338b/10=040/016); bir Tanrı (TİEM 40 222b/10=040/016)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “لَوْحِدُ” karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrıka yalğuz (T.); Teñri bir turur(T.); ol Tañrıka bir turur (T.); yalğuz Tengrige(T.); Tañrı taŖālā, birdür (Ar.+T.); bir_Tanrı (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.67. Tek, Eşi ve Benzeri Olmayan Tanrı

Ar. El-Ehād “Tek, Eşi ve Benzeri olmayan “ (Pehlivan 80)

Tü. ol tañrı bir turur; ol turur bir Teñri ; Ol Tangrı yalğuz bir; Ol Allāh birdür; Ol Tanrı birdür

Kur’an: De ki: “O, Allah’tır, bir tektir.”(112/001)

Ehad, “Tek” “Vahid” ise “Bir” anlamına gelir. Ehad ile Vahid arasındaki fark; vahid, Bir, ortağı olmayan. Ehad, Tek, benzeri olmayan. Biricik anlamlarını taşır. Hiçbir şey, hiçbir şekilde O’na benzemez.Ehad ismi Kur’an’ı- Kerim’de bir ayette Allah’ı anlatır (Pehlivan 2005;80).

Ar. “لَاٰحَدٌ” Tü. ” Tek, Eşi ve Benzeri olmayan “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; ol tañrı bir turur (TİEM 73 450v/7=112/001); ol turur bir Teñri (Anonim KT 146b/26=112/001);Ol Tangrı yalğuz bir (Hekimoğlu KT 583a/2=112/001); Ol Allāh birdür (Manisa KT 450b/3=112/001);Ol Tanrı birdür (TİEM 40 290a/5=112/001)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “لَاٰحَدٌ” karşılığı kullanılan sözcüklerden ol tañrı bir turur (T.); ol turur bir Teñri (T.) ; Ol Tangrı yalğuz bir (T.); Ol Allāh birdür (Ar.); Ol Tanrı birdür (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.68 Arzu, İhtiyaçları Sebebiyle Herkesin Yöneldiği Ulular Ulusu Olan Tanrı

Ar. الصَّمَدُ Es-Samed“Arzu, İhtiyaçları sebebiyle herkesin yöneldiği ulular ulusu, Müstağni” (Cemel 120)

Tü. tañrı hālķı yok ; Ol hiç kimsege hācatı yok ; Tangrı uğranılmış; Barça hālķ özine muhtācdur; Tanrı, hācat olunur serverdür.

Kur'an: "Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.)"(112/002)

"Es-Samed" Allah'ın Esmâ-i Hüsnâ'sından arzu, ihtiyaçları sebebiyle herkesin yöneldiği ulular ulusu müstağni demektir. "Samed", bütün ihtiyaçlarda kendisine yönelilendir. Samed olan Allah (c.c.), bütünühtiyaçlarda devamlı kendisine yönelilen, yerine getirilmesi ancak kendinden beklenilendir. Kur'an-ı Mecid de es-Samed İhlâs suresinde bir kere zikredilmiştir (Cemel 2001; 120).

Ar. "الصَّمَدُ" "Tü. " Arzu, İhtiyaçları sebebiyle herkesin yöneldiği ulular ulusu, Müstağni " ;Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; tanrı hâlıkı yok (TİEM 73 450v/7=112/002); Ol hiç kimseğe hâcatı yok (Anonim KT 147a/6=112/002); Tangrı uğranılmış (Hekimoğlu KT 583a/2=112/002); Barça halk özine muhtâcdur (Manisa KT 450b/3=112/002); Tanrı, hâcat olunur serverdür (TİEM 40 290a/5=112/002)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "الصَّمَدُ" karşılığı kullanılan sözcüklerden tanrı hâlıkı yok (T.+Ar.); Ol hiç kimseğe hâcatı yok (T.+Ar.) ; Tangrı uğranılmış (T.); Barça halk özine muhtâcdur (T.+Ar.);Tanrı, hâcat olunur serverdür(T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.69. Her Şeye Gücü Yeten, Kudretli Tanrı

Ar.القَدْرُ El-Ğadir "Her şeye gücü yeten, Kudretli" (Cemel 121)

Tü. idin uğan; Ol tegme nesre üze uğan ol ; küçlüg uğan; ol tigme bir nerse üze yarağlıg ; kâdirdür; Ol Çalabun güci yiter

Kur'an: Henüz elde edemediğiniz, fakat Allah'ın, ilmiyle kuşattığı başka (kazançlar) da vardır. Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir. (048/021)

"Kadr" mastarından gelen "Kadir" ölçmek, düzenlemek, gücü yetmek, sahip olmak, hakim olmak gibi manalara gelmektedir. Bu kelimenin türevleri olan "Kader, Kudret, Takdir, Kadr"de Kur'an da geçmektedir.Allah, tam bir kudret sahibi hiçbir şeyin kendisini aciz bırakamayacağı mutlakkadirdir. Dilediğini dilediği şekilde yapmaya gücü yetendir (Cemel 2001; 121).

Ar. "القَدْرُ" "Tü. " Her şeye gücü yeten, Kudretli " ;Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; idin uğan (TİEM 73 246v/8=025/054); Ol tegme nesre üze uğan ol (Anonim KT 40b/4=022/006); küçlüg uğan (Rylands KT 37/41b2=048/021); ol tigme bir nerse üze yarağlıg (Hekimoğlu KT 320a/4=022/006); kâdirdür (Manisa KT 255b/7=025/054); Ol Çalabun güci yiter (TİEM 40173a/4=022/006)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "الفرد" " karşılığı kullanılan sözcüklerden idiñ uğan (T.); Ol tegme nesre üze uğan ol (T.); küçlüğ uğan (T.); ol tigme bir nerse üze yarağlığ (T.) ; kädirdür (Ar.) ;Ol Çalabun güci yiter (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.70. Her Şeye Gücü Yeten, Kudretli Tanrı

Ar. المُقْتَدِرُ El-Muqtedir "Her şeye gücü yeten, Kudretli" (Cemel 129)

Tü. olduruğlarda uğan ; erklig turur Teñri ; erklig kudretliğ katında; Tañrı Ta'Öälä katında kädirdür; pādışah katında güci yiter

Kur'an: Muktedir bir hükümdarın katında, doğruluk meclisindedirler (054/055)

Noksanlıklardan münezzehe olan Allah (c.c.), kudret sahibi, azametli, yüce kudretiyle mahlukatına hakimdir. Herkes üzerinde etkisi vardır. O, yaratılan mümkünatın tamamına gücü yetendir. El-Muktedir, kadir manasını ifade eder. Ancak daha çok mübalağa ve daha fazla tazim ifade eder. "El-Muktedir", Kur'an da Kamer Suresinde geçmektedir (Cemel 2001; 109).

Ar. "المُقتدر" " Tü. " Her şeye gücü yeten, Kudretli ";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; olduruğlarda uğan TİEM 73 391r/3=054/055); erklig turur Teñri (Anonim KT 84b/9= 060/007); erklig kudretliğ katında (Hekimoğlu KT 508a/2=054/055); Tañrı Ta'Öälä katında kädirdür (Manisa KT 390a/9=054/055) pādışah katında güci yiter (TİEM 40 253b/2=054/055)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "المُقتدر" " karşılığı kullanılan sözcüklerden olduruğlarda uğan (T.) ; erklig turur Teñri (T.); erklig kudretliğ katında (T.+Ar.); Tañrı Ta'Öälä katında kädirdür (T.+Ar.); pādışah katında güci yiter (F.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.71 Öne Alan Tanrı

Ar. المُقَدِّمُ El-Muqaddim "Öne alan" (Pehlivan 84)

Tü. kældimiz anıñ tapa kıldılar işdin kıldımız ; ol nirse tapa kıldılar işdin keldük ; Taqđim eyledük anlaruñ işledükleri Öamelleri; kasd eyledük, işledüklerindin yana

Kur'an: Onların yaptıkları bütün amellerine yöneldik ve onları dağılmış zerreciklere çevirdik.(025/023)

"Mukaddim", öne alan, öne süren, dilediğini mertebesini yükselten.

Yüce Allah, istediği kimseleri öne geçirir, istediği kimseleri de geri bırakır. Bu öne geçirme veya geri bırakma dini konularda olduğu gibi yaradılış ve maddi konularda da olur (Pehlivan 2005;84).

Ar. “لَمُقَدِّمٌ” “Tü. ” Öne alan “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde kâldimiz anıñ tapa kıldılar işdin kıldımız (TİEM 73 263r/2=025/023); keldük ol nirse tapa kıldılar işdin (Hekimoğlu KT 347a/1=025/023) ; Taqdim eyledük anlaruñ işledükleri Öamelleri (Manisa KT 253b/9=025/023); kasd eyledük, işledüklerindin yana (TİEM 40 171b/10=025/023)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “لَمُقَدِّمٌ” karşılığı kullanılan sözcüklerden kâldimiz anıñ tapa kıldılar işdin kıldımız ; ol nirse tapa kıldılar işdin keldük (T.); Taqdim eyledük anlaruñ işledükleri Öamelleri (Ar.+T.); kasd eyledük, işledüklerindin yana (Ar.+T.) sözcük ya da sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.72 Geriye Bırakan Tanrı

Ar.لَمُوَحَّرٌ El-Müahhîr“Geriye bırakan” (Pehlivan 85, Cemel 123)

Tü. keniktürür; ançası bar kiğin koğar olarnı; teóhîr kıtur ; teóhîr eyler ; soña kor anları

Kur’an: Eğer Allah, insanları kazandıkları yüzünden hemen cezalandıracak olsaydı, yerkürenin sırtında hiçbir canlı bırakmazdı. Ne var ki, onları belirli bir süreye kadar erteliyor. Nihayet süreleri gelince, (gerekeni yapar). Çünkü Allah, kullarını hakkıyla görmektedir (035/045)

“Muahhîr”, geriye bırakan, arkaya bırakan, dilediğinin mertebesini düşüren (Pehlivan 2005; 85).Allah (c.c.), hikmetinin gereği olarak dilediğini öne alır, dilediğini geriye bırakır. Sübhan Teâlâ kullarından dilediğini takvası, ihlasla Allah’a sığınışı, doğruluğu, yaptığı dua sebebiyle öne geçirir, taltif eder. Mevlayı Müteâlâ Hazretleri dilediğini itaat ve marifetine, çalışıp çabalamasına rağmen geri bırakır. Bunda bir hikmet vardır. Allah bunu kullarının salahının gereği olarak yapar (Cemel 2001; 123).

Ar. “لَمُوَحَّرٌ” “Tü. ” Geriye bırakan“;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; keniktürür TİEM 73320v/5=035/045); ançası bar kiğin koğar olarnı (Rylands KT 85b/1=035/045); teóhîr kıtur (Hekimoğlu KT 420a/1=035/045);teóhîr eyler (Manisa KT 315a/8=035/045); soña kor anları (TİEM 40 209a/2=035/045)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “لَمُوَحَّرٌ” karşılığı kullanılan sözcüklerden keniktürür (T.); ançası bar kiğin koğar olarnı (T.); teóhîr kıtur (Ar.+T.); teóhîr eyler (Ar.+T); soña kor anları (T.) sözcük ya da sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.73 Varlığının Başlangıcı Olmayan Tanrı

Ar. لاَوْلٌ El-Evvel“Varlığının başlangıcı olmayan” (Cemel 125)

Tü. ol turur barçada burun; ol turur kamuğ nerselerdin ilgerü ;Ol evvel ; evvel oldur, ibtidâsı yokdur; Ol öndür

Kur'an: O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın'dır. O, her şeyi hakkıyla bilendir.(057/003)

Noksan sıfatlardan münezzehe olan Allah'ın varlığı zatının gereğidir ve zorunludur. Kendisi dışında hiçbir varlığın varlığı zorunlu değildir. Kendisinin dışındaki her şeyden önce ezeldir.Allah (c.c.) evveliyet bakımından zahir ve batındır. O, bütün görünenlerden daha zahir daha evveldir. Çünkü akıl sonradan yaratılanların, sonradan yaratıldıklarına şahitlik eder. Allah'ın da bu cihetle ilk olduğu açıktır (Cemel 2001; 125).

Ar. “لاَوْلٌ” “ Tü. ” Varlığının başlangıcı olmayan “;Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; *ol turur barçada burun* (TİEM 73.396r/4= 057/003); *ol turur kamuğ nerselerdin ilgerü* (Anonim KT 72a/11= 057/003); *Ol evvel* (Hekimoğlu KT 514a/9= 057/003); *evvel oldur, ibtidâsı yokdur* (Manisa KT 395b/8= 057/003); *Ol öndür* (TİEM 40 256b/7=057/003)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. “لاَوْلٌ” karşılığı kullanılan sözcüklerden ol turur barçada burun (T.); ol turur kamuğ nerselerdin ilgerü (T.) ;Ol evvel (Ar.); evvel oldur (Ar.), ibtidâsı yokdur.(Ar.+T.); Ol öndür (T.) sözcük veya sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.74 Varlığının Sonu Olmayan Tanrı

Ar. الآخر El-Āhîr“Varlığının sonu olmayan” (Cemel 126)

Tü. Ol turur barçada soñra ; kamuğ nerselerdin soñra ; āhîr; Āhîr oldur ; Ol soñdur

Kur'an: O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın'dır. O, her şeyi hakkıyla bilendir.(057/003)

“O, her şeyden sonra son bulmayan sondur.”Noksan sıfatlardan münezzehe olan Cenab-ı Hak, sonu olmayan, daim, baki, ebedi ve varlığının sonu olmayandır.Allah insanların ilk durak yeri dünya ve son durak yeri ahiretin de sahibidir (Cemel 2001; 126).

Ar. “الآخر” “ Tü. ” Varlığının sonu olmayan“;Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; *Ol turur barçada soñra* (TİEM 73 396r/4=057/003); *kamuğ nerselerdin soñra* (Anonim KT 72a/11=057/003); *āhîr.* (Hekimoğlu KT 514a/9=057/003); *Āhîr oldur* (Manisa 395b/8= 057/003);*Ol soñdur* (TİEM 40 256b/7=057/003)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "الأخر" karşılığı kullanılan sözcüklerden Ol turur barçada sonra (T.); kamağ nerselerdin sonra (T.); āhir (Ar.); Āhir oldur (Ar.); Ol soñdur (T.) sözcük veya sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.75 Varlığını ve Birliğini Belgeleyen Pek Çok Delilin Bulunması Açısından Aşık Olan Tanrı

Ar. الظاهر Eż-Žāhir "Varlığını ve Birliğini belgeleyen pek çok delilin bulunması açısından aşık" (Cemel 127)

Tü. ol turur açukluğ ; ol žāhir turur; Ol açuk ; Žāhir oldur ; Ol görünürdür

Kur'an: O, ilk ve sondur. Žāhir ve Bātın'dır. O, her şeyi hakkıyla bilendir. (057/003)

Lügatta, açık ve aşık, bir şeye nail ve muttali olmak, manasına gelen "ez-Zahir" Allah'ın varlığını gösteren pek çok delil olması sebebiyle aşık demektir. O, üzerinde delilleri olması itibarıyla aşıkardır. Fiillerindeki deliller sebebiyle onun varlığını inkar mümkün değildir. O insanı hayrete düşürecek derecede delil bulunması itibarıyla, varlığına delalet eden kesin, kati deliller bulunması itibarıyla, O'nun rububiyetine delalet eden almetler bulunması itibarıyla, zahirdir (Cemel 2001; 127).

Ar. "الظاهر" Tü. " Varlığını ve Birliğini belgeleyen pek çok delilin bulunması açısından aşık "; Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; ol turur açukluğ (TİEM 73 396r/4=057/003); ol žāhir turur (Anonim KT 72a/12=57/3); Ol açuk (Hekimoğlu KT 514a/9=057/003); Žāhir oldur (Manisa KT 395b/8=057/003); Ol görünürdür (TİEM 40 256b/7=057/003)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "الظاهر" karşılığı kullanılan sözcüklerden ol turur açukluğ (T.); ol žāhir turur (Ar.); Ol açuk (T.); Žāhir oldur (Ar.) ; Ol görünürdür (T.) sözcüklerden meydana gelmiştir.

5.2.76 Zatinin Görülmesi ve Mahiyetinin Bilinmesi Açısından Gizli Olan Tanrı

Ar. الباطن El-Bātın "Zatinin görülmesi ve Mahiyetinin bilinmesi açısından gizli" (Cemel 128)

Tü. ol turur örtüglüğ; ol turur bātın ; Ol örtüglüğ ; Bātın oldur ; Ol gizlüdür

Kur'an: O, ilk ve sondur. Žāhir ve Bātın'dır. O, her şeyi hakkıyla bilendir. (057/003)

“Batın” lügatta, “gizli bir şeyin gizliliklerine vakıf olmak” demektir. Allah’ın zatının hakikati gizli olup akıl onun künhüne vakıf olamaz. Hak Teâlâ, her halükarda aşıkâr, nurunun mükemmelliğine rağmen acizdir. Allah’ın benzeri de muarızı manasında zıddı da yoktur (Cemel 2001; 128).

Ar. “الباطن” “Tü. ” Zatının görülmesi ve Mahiyetinin bilinmesi açısından gizli“;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; *ol turur örtüglüg* (TİEM 73 396r/4=057/003); *ol turur bātın* (Anonim KT 72a/13/057/003);*Ol örtüglüg* (Hekimoğlu KT 514a/9=057/003);*Bātın oldur*. (Manisa KT 395b/8=057/003); *Ol gizlüdür* (TİEM 40 256b/7=057/003)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “الباطن” karşılığı kullanılan sözcüklerden *ol turur örtüglüg* (T.); *ol turur bātın* (Ar.) ; *Ol örtüglüg* (T.); *Bātın oldur* (Ar.); *Ol gizlüdür* (T.) sözcüklerden möeydana gelmiştir.

5.2.77 Kainatı Yöneten Tanrı

Ar. الوالى El-Vâlî“Kainatı yöneten” (Cemel 129)

Tü. adın eş dostdın ap ymä yâri beriglidin; döst ap yâriçi ; dostdın tağı yâri birgendin; Tañrı taŖâlâdan özge muŖin nâşır; dost, ne dağı arka virici

Kur’an: Yeryüzünde O’nu âciz bırakamazsınız. Sizin için Allah’tan başka hiçbir dost ve yardımcı yoktur.(042/031)

Eşyanın maliki, onun işlerini üzerine alan mülkünde dilediği gibi tasarruf eden manasına gelen bu isim, Cenab-ı Hakkında işleri çekip çevirmede tek ve bütün işleri üzerine alan, idareye malik olan, her şey kendisiyle kaim olan anlamına gelir. O’nun izni olmaksızın bir şeyin beka ve devamı mümkün değildir.El-Valî’nin bir anlamı da, ihsan ve bağış ile nimetlendiren, belaları def edendir (Cemel 2001; 129).

Ar. “الوالى” “Tü. ” Kainatı yöneten“;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; *adın eş dostdın ap ymä yâri beriglidin*(TİEM 73 355r/8=042/031); *döst ap yâriçi* (Rylands KT 23a/1=042/031); *dostdın tağı yâri birgendin* (Hekimoğlu KT 464a/9=042/031); *Tañrı taŖâlâdan özge muŖin nâşır* (Manisa KT 353a/10=042/031); *dost, ne dağı arka virici* (TİEM 40 231a/11=042/031)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “الوالى” karşılığı kullanılan sözcüklerden *adın eş dostdın ap ymä yâri beriglidin* (T.+F.); *döst ap yâriçi* (F.) ; *dostdın tağı yâri birgendin*.(F.+T.); *Tañrı taŖâlâdan özge muŖin nâşır* (T.+Ar.); *dost, ne dağı arka virici*.(F.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.78 İzzet ve Şeref Bakımından En Yüce Olan Tanrı

Ar. **الْمُتَعَالَى** El-Müteâli“İzzet ve Şeref bakımından en yüce” (Cemel 130)

Tü. uluğ yüksâklık idisi.;uluğ, yüksek; *Öazimü’s-şândur* ; ol ulu, yüce

Kur’an: O, gaybı da görülen âlemi de bilendir, çok büyüktür, çok yücedir.(013/009)

Yüce, derecesi yüksek, şan, şeref, kudret ve kuvvet sahibi manasına gelen “ulüvv” ve “âlâ” mastarından gelen bu isim Cenab-ı Hakk’ın Esmâ-i Hüsnâ’sındandır.El-Müteâli’nin bir manasının da “büyüklük ve azameti yüksek, idrak edilen şeylerden şanı üce, kemal sahibidir, olduğu söylenmiştir. Allah’ın isimlerinden “Mecid, Âli, Azim, Kebir, ve Müteâli” birbirini takip eden isimlere kullanılmıştır. El-Müteâli ismi Kur’an da bir defa zikredilmiştir (Cemel 2001; 130).

Ar. **الْمُتَعَالَى** “ Tü. ” İzzet ve Şeref bakımından en yüce“;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; *uluğ yüksâklık idisi* (TİEM 73 184r/2=013/009) ;*uluğ, yüksek* (Hekimoğlu KT 241a/2=013/009); *Öazimü’s-şândur* (Manisa KT 172b/10=013/009); *ol ulu, yüce* (TİEM 40 117b/8=013/009)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. **الْمُتَعَالَى** “ karşılığı kullanılan sözcüklerden uluğ yüksâklık idisi (T.);uluğ, yüksek (T.); *Öazimü’s-şândur* (Ar.); ol ulu, yüce (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.79 İyilik Eden, Vadini Yerine Getiren Tanrı

Ar. **الْبَرُّ** El-Berr“İyilik eden, Vadini yerine getiren” (Cemel 132)

Tü. ol ol turur yarlıkağlı; edgölük kılguçı ; ol edgölük kılğan, uluğ rahmetli; Tañrı ta^Öâlâ ihsân eyleyicidür, rahmeti çokdur ; Ol’dur eyü işlü rahmat kılıcı

Kur’an: “Gerçekten biz bundan önce O’na yalvarıyorduk. Şüphesiz O, iyilik edendir, çok merhametlidir.” (052/028)

“Berr”, iyiliği ve hayrı geniş olan, kullarına karşı şefkatli, onlara ihsan eden, iyilikleri bütün yaratıklara yaygın olan, sözünde sadık olan. “El-Berr”; iyilik ve ihsanda bulanandır. Bu kelime hayır ifade eden bütün sıfatlara camidir ve Allah Teâlâ’nın güzel isimlerindedir. El-Berr, lügatta, genişlik demektir. Müfessir ve dilcilere göre el-Berr, lütuf, ihsan ve doğrulukta genişlik, hayır demektir. “el-Berr”in bir manası da çok itaatkâr demektir. Çoğulu ise “Ebrar” şeklinde gelmektedir (Cemel 2001; 132).

Ar. **الْبَرُّ** “ Tü. ” İyilik eden, Vadini yerine getiren “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; *ol ol turur yarlıkağlı* (TİEM 73 386r/2=052/028);

Kur'an: Onları o en şiddetli yakalayışla yakalayacağımız günü hatırla. Şüphesiz biz öcümüzü alırız. (044/016)

Yüce Allah'ın sıfatı olarak kullanılan intikam kelimesi, müste-hak olunan miktarda cezalandırmak anlamına gelir. Allah'ın intikamı, bir öç alma, hıncını çıkarma değil, zalimleri ve kafirleri, müminlere yaptıkları zulum ve haksızlıklardan dolayı cezalandır-maktır (Cemel 2001; 136).

Ar. “الْمُنْتَقِمُ” “Tü. ” Suçluları cezalandıran “;Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; biz öç alıqlı miz (TİEM 73 363r/3=044/016); biz öç alğanlar-miz (Rylands KT 78b/1=044/016); biz öç alğanlar (Hekimoğlu KT 473b/7=044/016); intikām eyler-biz (Manisa KT 361a/9=044/016); biz ökünc alıcılaruz (TİEM 40 236a/7=044/016)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. “الْمُنْتَقِمُ” karşılığı kullanılan sözcüklerden biz öç alıqlı miz (T.); biz öç alğanlar-miz (T.) ; biz öç alğanlar (T.) ; intiķām eyler-biz (Ar.+T.) ; biz ökünc alıcılaruz_(T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.82. Günahları Hiçbir Sorumluluk Kalmayacak Biçimde Affeden Tanrı

Ar. الْعَفْوُ El-Afūv“Günahları hiçbir sorumluluk kalmayacak biçimde affeden” (Cemel 137)

Tü. tañrı kaçürgän; Teñri teŖālā āfv kılğan; keçürgen turur; Tangrı Ŗafv kılğan; Tañrı taŖālā Ŗafv eyleyicidür; Tanrı afv eyleyicidür

Kur'an: İçinizden kadınlarına zıhar yapanlar bilsinler ki, o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar (zıhar yapırlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır.(058/002)

Günahları silen, cezalarını kaldıran Allahu Teâlâ kullarındaki zilleti gidermeyi ve keremiyle onlardan bu durumu kaldırmayı ister. Afv, bir şeyin izini izale etmektir “Gufran”, örtmeye: Afv”, ise silmeye, yok etmeye işaret eder. Affin bir manası da “atiye ve bağış bol demektir”, denilmiştir.Afv, lügatta saf, helal ve temiz manansa gelir. Bir manası da fazlalık ve artık demektir. Afv, Kur'an-ı Kerim'de beş yerde zikredilmiştir. Bunlardan dördü *el- Gafur* ismi ile, beşincisi ise, *el-Kadîr* ismi ile geçmektedir (Cemel 2001; 137).

Ar. “الْعَفْوُ” “Tü. ” Günahları hiçbir sorumluluk kalmayacak biçimde affeden “;Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; tañrı kaçürgän (TİEM 73 400v/3=058/002); Teñri teŖālā āfv kılğan (Anonim KT 76a/5=058/002);.. keçürgen turur (Rylands KT 2a/2=058/002);Tangrı Ŗafv kılğan (Hekimoğlu KT 518b/9=058/002);Tañrı

ta'Öälä Öafv eyleyicidür (Manisa KT 399b/3=058/002); Tanrı afv eyleyicidür (TİEM 40 258b/9=058/002)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "العفو" karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı kaçürgän (T.); Teñri te'Öälä āfv kılğan (T.+Ar.); keçürgen turur (T.) ; Tangrı Öafv kılğan (T.+Ar.) ;Tañrı ta'Öälä Öafv eyleyicidür (T.+Ar.); Tanrı afv eyleyicidür(T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.83 Çok Merhametli, Müşfik, Çok Şefkatli Tanrı

Ar. الرَّؤْفُ Er-Ra'ūf"Çok merhametli, müşfik, çok şefkatli" (Cemel 139)

Tü. idiniz bağırsağ turur yarlıkağlı turur; Teñri refik turur ; İdiniz bağırsağ ; İdingiz rahmet kılğan ; Tañrı ta'Öälä şefkat eyleyicidür; Çalabunuz mihrubandur

Kur'an: O, sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kulu Muhammed'e apaçık âyetler indirendir. Şüphesiz Allah, size karşı çok esirgeyici, çok merhametlidir.(057/009)

Noksan sıfatlardan münezzehe olan Rabbim, çok şefkatli, pek müşfik ve çok merhametli, merhametin en ileri derecesiyle muttasıf fakiri sorumlu tutmadığını zengine sorumlu kılan, yolcudan almadığını yolcu almayandan alan, zayıf ve çaresizlerin halinden dolayı fazlaları onlara hafifleten Allah'ın merhameti engindir (Cemel 2001; 139).

Ar. "الرؤْفُ " Tü. "Çok merhametli, müşfik, çok şefkatli";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; idiniz bağırsağ turur yarlıkağlı turur.(TİEM 73 199r/6=016/047); Teñri refik turur (Anonim KT 73a/2=057/009); İdiniz bağırsağ (Rylands KT 52b/3=016/047); İdingiz rahmet kılğan (Hekimoğlu KT 261b/7=016/047); Tañrı ta'Öälä şefkat eyleyicidür. (Manisa KT 188a/5=016/047); Çalabunuz mihrubandur. (TİEM 40 128b/2=016/047)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "الرؤْفُ" karşılığı kullanılan sözcüklerden idiniz bağırsağ turur yarlıkağlı turur.; Teñri refik turur ; İdiniz bağırsağ ; İdingiz rahmet kılğan ; Tañrı ta'Öälä şefkat eyleyicidür; Çalabunuz mihrubandur.

5.2.84 Mülkün Sahibi Olan Tanrı

Ar. مَالِكُ الْمُلْكِ Malikü'l-Mülk"Mülkün sahibi" (Cemel 141)

Tü. yügsäk tañrı ärklig; ol kim mülk anga vacib bolur.Ĥağ mülk özinüñ mutlağ şäbitdür ; pädişah tanrılağ laıyk

Kur'an: Gerçek hükümdar olan Allah, yücedir. O'ndan başka hiç ilâh yoktur. O, şerefli ve yüce Arş'ın Rabbidir. (023/116)

Allah mülkün sahibi, mülkünde mutlak mutasarrıf, dilek ve iradesini mülkünde dilediği gibi kullanandır. O'nun hükmünü uygulamadan alıkoyacak kimse olmadığı gibi, hükmünü sorgulayacak kimsede yoktur. Mülk burada, "hakimiyet, kudret ve idare altında bulunan" demektir. "El-Malik", mutlak kudret sahibi manasındadır (Cemel 2001; 141).

Ar. "مَالِكُ الْمَلِكِ" "Tü. " Mülkün sahibi ";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; yügsäk tanrı ärkliq(TİEM 73 254v/6=023/116); ol kim mülk anqa vacib bolur (Hekimoğlu KT 335a/2=023/116); Ħak mülk özinüñ mutlak şäbitdür (Manisa KT 244a/9=023/116) ; pâdişah tanrığa lâyıq (TİEM 40 165b/6=023/116)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "مَالِكُ الْمَلِكِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden yügsäk tanrı ärkliq(T.); ol kim mülk anqa vacib bolur (T.+Ar.);Ħak mülk özinüñ mutlak şäbitdür (Ar.+T.) ; pâdişah tanrığa lâyıq (F.+T.Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.85 Azamet ve İkrām Sahibi Olan Tanrı

Ar. ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ "Zü'l-Celâli ve'l İkrām" "Azamet ve İkrām sahibi" (Cemel 143)

Tü. uluğluk idisi ağırlıq idisi; uluğluk idisi taqı ağırlamak eyesi; uludur, mutlak müstağnidür dağı kerimdür ; ululuk issi daki ağırlamak issi.

Kur'an: Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır. (055/027)

Kendisinden başka azamet, kemal ve şeref sahibi olmayan Allah noksan sıfatlardan münezzehtir. O'ndan başka kerem ve ikram sahibi yoktur. Bütün bunlar onda sadır olur. Zü'l-Celâl, Allah'ın kemal sıfatına işaret etmektedir. İkrām ise Allah'ın tenzihi sıfatına delalet eder. " Celâl" hakiki bir sıfat, "el-ikram" izafi bir vasıftır. Celâl, onun zati sıfatı, ikram ise fiili sıfatıdır (Cemel 2001; 143).

Ar. "ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ" "Tü. " Azamet ve İkrām sahibi ";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; uluğluk idisi ağırlıq idisi (TİEM 73 392v/8=055/027); uluğluk idisi taqı ağırlamak eyesi (Hekimoğlu KT 509a/2=055/027); uludur, mutlak müstağnidür dağı kerimdür (Manisa KT 391a/6=055/027) ululuk issi daki ağırlamak issi (TİEM 40 254a/2=055/027)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ" karşılığı kullanılan sözcüklerden uluğluk idisi ağırlıq idisi.(T.); uluğluk idisi taqı ağırlamak eyesi.(T.); uludur, mutlak müstağnidür dağı kerimdür

(T.+Ar.); ululuk issi dakı ağırlamak issi (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.86 Adaletle Hükmeden Tanrı

Ar.المُقْسِطُ el-Muqsit“Adaletle hükmeden” (Cemel 144)

El-Muksit; gerçeğe uygun hükmeden, adaleti yerine getiren, hükmünde adil olan demektir. Allah, mazlumu zalimin zulmünden hakkını zalimden alması yönüyle tam ve kamildir. Bu adaletinin nihayetsizliği, insaf ve merhametini gösterir. Buna Allah’tan başkası güç yetiremez. Bu isim, onun bütün fiillerinin denk ve uygunluk arzettiğini ifade eder (Cemel 2001; 144)

Kur’an’da geçmemektedir.

5.2.87 Toplayıp Düzenleyen, Kıyamet Günü Hesaba Çekmek İçin Mahlukatı Toplayan Tanrı

Ar.الْجَامِعُ El-Cāmió“Toplayıp düzenleyen, Kıyamet günü hesaba çekmek için mahlukatı toplayan” (Cemel 145)

Tü. ol tergäy ök ;ol térer ; ol yığgay ; cemØ eylese gerek; Ol. dire

Kur’an: Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Andolsun, sizi kıyamet gününde mutlaka bir araya toplayacaktır. Bunda asla şüphe yoktur. Kimdir sözü Allah’inkinden daha doğru olan? (004/087)

Zatında, sıfatlarında ve fiillerinde bütün kemal sıfatları toplayan Cenab-ı Hak noksan sıfatlardan münezzehtir. Cenab-ı Hak Teâlâ olacağından hiç şüphe olmayan bir gün olan kıyamette insanları haşr için toplayacaktır (Cemel 2001; 145).

Ar. الْجَامِعُ “ Tü. ” Toplayıp düzenleyen, Kıyamet günü hesaba çekmek için mahlukatı toplayan “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; ol tergäy ök (TİEM 73 68v/001=004/087); ol térer (Rylands KT 53a/1=004/087);ol yığgay (Hekimoğlu KT .89a/8=004/087); cemØ eylese gerek (Manisa KT 63b/11=004/087);Ol. dire (TİEM 40 41b/7=004/087)

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “ الْجَامِعُ ” karşılığı kullanılan sözcüklerden ol tergäy ök (T.) ;ol térer (T.) ; ol yığgay (T.); cemØ eylese gerek (Ar.+T.); Ol. dire (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.88 Kendisi Her Şeyden Müstağni, Her Şey Kendisine Muhtaç Olan Tanrı

Ar. الغنى El-Ğani“Kendisi her şeyden müstağni, her şey kendisine muhtaç olan” (Cemel 146)

Tü. tañrı ol turur muñsuz ; Teñri bay turur ; muñsuz turur ; Tangrı, ol bay ; . Tañrı taŖālā ğanıdür; Tanrı, Ol baydur hâcatsızdur

El-Ğani, “kendisi ve yanındakiler tam, kamil ve bir başkasına ihtiyacı olmayandır.” Allah (c.c.), bu sıfatla muttasıftır. Çünkü ihtiyaç bir noksanlıktır. Muhtaç, ihtiyaçlarını yerine getirmekten ve ona ulaşmaktan acizdir. Muhtaç için, muhtaç olmayan bir zatın bulunması bir lütuftur. Acizyet, noksan sıfatlardan münezzehe olan Allah hakkında caiz değildir. Bütün üstün vasıflara sahip bir kimsenin aciz olması düşünlemez. Çünkü O, kendisi dışındaki her şeyi bizatihi kendisi yaratmıştır (Cemel 2001; 146).

Ar. “ الغنى ” Tü. ” Kendisi her şeyden müstağni, her şey kendisine muhtaç olan “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; *tañrı ol turur muñsuz* (TİEM 73 317r/5=035/015);*Teñri bay turur* (Anonim KT 92b/3=064/006); *muñsuz turur* (Rylands KT 38/68b3=064/006); *Tangrı, ol bay* (Hekimoğlu KT 416b/9=035/015); *Tañrı taŖālā ğanıdür* (Manisa KT 312b/2=035/015);*Tanrı, Ol baydur hâcatsızdur* (TİEM 40 207a/10=035/015) sözcükleriyle karşılanmıştır

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “ الغنى ” karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı ol turur muñsuz (T.); Teñri bay turur ; muñsuz turur (T.) ; Tangrı, ol bay (T.); Tañrı taŖālā ğanıdür (T.+Ar.); Tanrı, Ol baydur hâcatsızdur (T.+F.)

5.2.89. Zenginlik Veren Tanrı

Ar. المغنى El-Muğni“Zenginlik veren” (Cemel 147)

Tü. tañrı keñrü berigli turur; Tangrı king, bilgen; ğanı eyler Tañrı taŖālā; bay eyleye Tanrı

Kur’an: Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir. (024/032)

Sözlükte “ zengin etmek, ihtiyacını gidermek” manasına gelen “Muğni”, Allah’ın güzel isimlerinden biri olup Allah’ın zenginlik vermeyi, kullarından dilediğini hükmettiği konumda bırakması, dilediğini daha yükseltmesi manasına gelir. O, isteyenin isteğine karşı lütufta bulunur (Cemel 2001; 147).

Ar. “ المغنى ” Tü. ” Zenginlik veren “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; tañrı keñrü berigli turur(TİEM 73 257r/2=024/032);

Anonim KT; *Tangrı king, bilgen* (Hekimoğlu KT 339a/8=024/032); *ğani eyler Tañrı taŖālā* (Manisa KT 247b/5=024/032); *bay eyleye Tanrı* (TİEM 40 167v/11=024/032)

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "المُعْنَى" karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı keñrü berigli turur (T.); Tangrı king, bilgen (T.); ğani eyler Tañrı taŖālā (Ar.+T.); bay eyleye Tanrı (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.90 Bir Şeyin Olmasına Mani Olan, Hikmeti Gereği Murad Etmediği Şeylerin Gerçekleşmesine İzin Vermeyen Tanrı

Ar. المَانِعُ El-Māni' "Bir şeyin olmasına mani olan, Hikmeti gereği murad etmediği şeylerin gerçekleşmesine izin vermeyen" (Cemel 148)

Noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah (c.c.) hikmeti gereği kullarını korumak için belalara mani olur. Bazılarına bir imtihan vesilesi olarak lütufta bulunmaz. Buna mani olur. Allah (c.c.) dünyada sevdiğine de sevmediği kimselere de verir. Ahirette ise ancak sevdiği kimselere lütufta bulunur. Bu isim Kur'an-ı Kerim'de geçmemektedir. Fakat Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili bütün hadislerde zikredilmiştir (Cemel 2001; 148).

Kur'an'da geçmemektedir.

5.2.91 İsteddiğine Zarar Veren Tanrı

Ar. الضَّارُّ Ed-Đarr "İsteddiğine zarar veren" (Cemel 149)

Tü. tañrı ziyān açığı; sökellik birle; yoğ açğan; hastalık yā zañmetdür, tanrı ziyān

Kur'an: Şayet Allah sana bir zarar dokundursa, bunu O'ndan başka giderecek yoktur. Fakat sana bir hayır dokunduracak olsa onu da kimse gideremez. Bil ki O, her şeye hakkıyla gücü yetendir. (006/017)

Dilediğine zarar veren, acı veren, felakete uğratan. Yüce Allah, bütün varlıklara hükmedendir. Bütün yaratıklar O'na boyun eğmiştir. Göklerde ve yerde ne varsa O'nun kudretine ve iradesine itaat ederler. Zarar, acı, felaket ancak O'nun izniyle olur (Cemel 2001; 149).

Ar. "الضَّارُّ" "Tü. "İsteddiğine zarar veren"; Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; *tañrı ziyān açığı* (TİEM 73 97v/6=006/017); *sökellik birle; yoğ açğan* (Hekimoğlu KT 125a/8=006/017) *hastalık yā zañmetdür*, (Manisa KT 90a/1=006/017); *tañrı ziyān*; (TİEM 40 59b/9=006/017) sözcükleriyle karşılanmıştır

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. " الضَّرُّ " karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı ziyân açığı (T.+Ar.); sökellik birle yok açğan(T.); hastalık yâ zañmetdür (F.+Ar.), tañrı zıyan (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.92 Fayda Veren Tanrı

Ar. النِّفْعُ En-Nāfi' "Fayda veren" (Cemel 2001)

Cenab-ı Hak, kullarından dilediğine rahmetiyle muamele eder. O, zarara da faydaya da maliktir. O'nun her şeye gücü yeter. Bazen zarar veren şeyden fayda tedavi yöntemlerinden bir yöntem olabilir. Rablerine şirk koşmayanlar için zararlı gibi görünen şeyler onun lehine olabilir. Her şey Allah'ın emrine musahhar ve bütün sebepler O'nun kudreti altındadır (Cemel 2001; 150).

Kur'an'da geçmemektedir

5.2.93 Nurlandıran, Nur Kaynağı Olan Tanrı

Ar. النُّورُ En-Nūr "Nurlandıran, Nur Kaynağı (Pehlivan 106, Cemel 151)

Tü. tañrı kökläriniñ nürü yaŖni yarutuğlı; Tanrı köklernüñg nürü; Tañrı taŖälâ gökler münevirdür yâ müdebbiridür ; Tanrı nürüdur yaŖni yol göstericisi

Kur'an: Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânüs içinde. Fânüs sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak (kadar berrak)tır. Nur üstüne nur. Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah, insanlar için misaller verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir. (024/035)

Nur, ışık, ışığın şuası, yayılması veya yayılan ışık demektir (Pehlivan 2005; 106).Allah (c.c.) sadıkların kalbini tevhidiyle nürlandırır. Hak Teâlâ yerde ve gökte yaratığı nürlerle gök ve yerleri nürlandırdı(Cemel 2001; 151).

Ar. " النُّورُ " Tü. " Nurlandıran, Nur Kaynağı ";Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; tañrı kökläriniñ nürü yaŖni yarutuğlı.(TİEM 73 258v/1=024/035) ; Tañrı köklernüñg nürü (Hekimoğlu KT 340a/1=024/035); Tañrı taŖälâ gökler münevirdür yâ müdebbiridür (Manisa KT 248a/3=024/035); Tañrı nürüdur yaŖni yol göstericisi (TİEM 40 168a/6=024/035) sözcükleriyle karşılanmıştır.

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. " النُّورُ " karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı kökläriniñ nürü yaŖni yarutuğlı (T.+Ar.); Tanrı

köklernüŕg nürü(T.+Ar.); Tañrı taŒālā gökler münevıridür yā müdebbıridür(T.+Ar.); Tanrı nürıdur yaŒnı yol gösterıcısı (T.+Ar.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.94 Yol Gösteren, Hıdayete Erdiren, Murada Erdiren Tanrı

rA. El-Hādı“Yol gösteren, Hıdayete erdiren, Murada erdiren” (Cemel 152)

Tü. tañrı köndürüŕgı turur ; köndrür Tañrı kimni tilese; köndürgen ;Tañrı taŒālā hidāyet virür ; yol gösterıcıdür

Kur’an: Bir de kendilerine ilim verilmiş olanlar onun, Rabbinden gelen hak olduğunu bilsinler, böylece ona iman etsinler ve sonuçta da kalpleri ona saygı duysun diye Allah böyle yapar. Hiç şüphe yok ki Allah, iman edenleri doğru yola iletir. (022/054)

El-Hādı, hidayet ve hūda masdarından rehberlik manasına gelip “*hidayete erdiren*” demektir.Hādı, kendisini tanıma yollarını kullarına gösteren, tanıtan, onları birliğini ikrar edici kılan, her yaratığın bekası ve varlığını sürdürmesi için gerekli olan tarafa sevk eden. O, Hādı, sıfatıyla kurtuluş yolunu gösterir ve açıklar. Kullarından dilediğini tevhit nuruyla şereflendirir. İstedğini dosdoğru yola yöneltir. Bütün yaratıkları faydalarına olan yöne sevk eder, rızık arama yollarını, zararlardan sakınmalarını ilham eder (Cemel 2001; 152).

Ar. “لَهَادَى” “ Tü. ” Yol gösteren, Hıdayete erdiren, Murada erdiren“;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; *tañrı köndürüŕgı turur* (TİEM 73 246v/8=022/054); *köndrür Tañrı kimni tilese* ; (Rylands KT 93b/3=039/023) *köndürgen* (Hekimoğlu KT 325a/2=022/054);*Tañrı taŒālā hidāyet virür* (Manisa KT 236a/11=022/054);*yol gösterıcıdür* TİEM 40 160b/4=022/054) sözcükleriyle karşılanmıştır

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “لَهَادَى” karşılığı kullanılan sözcüklerden tañrı köndürüŕgı turur (T.); köndrür Tañrı kimni tilese (T.); köndürgen (T.);Tañrı taŒālā hidāyet virür (T.+Ar.); yol gösterıcıdür (T.) sözcük ya da sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.95. Hiç Benzeri Olmayan Şeyleri, Acib ve Hayret Verici Alemleri İcad Eden Tanrı

Ar.البَدِيعُ EL-BediŒ“Hiç benzeri olmayan şeyleri, acib ve hayret verici alemleri icad eden” (Cemel 153)

Tü. yoğdın bar kılıŕgı; Köklerniñ tangsuğu tağı yirning; Ol Tañrı taŒālā gökleri yaratdı, özinden özgeye baŕmadı Yirleri dağı yaratdı; beñdeşsüz yaradıcı

Kur'an: O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece "ol" der, o da hemen oluverir.(002/117)

Bedi, önceki bir örneğe uymaksızın bir şey icad eden, yaratan. Daha önce var olmayan gökleri ve yeri ortaya çıkararak. Önceden bir örnek olmaksızın yaratmaya başlayan. Yoktan var eden (Cemel 2001; 153).

Ar. "لَبَّيْحُ" "Tü." Hiç benzeri olmayan şeyleri, acib ve hayret verici alemleri icad eden "Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; yokdın bar kılgılı.(TİEM 73'de 105r/3=006/101); Köklerniñ tangsuķı taķı yirning (Hekimoğlu KT'de 17a/1=002/117); Ol Tañrı taŖālā gökleri yaratdı, özinden özgeye baķmadı Yirleri dağı yaratdı (Manisa KT'de 98a/1=006/001); beñdeşsüz yaradıcı; (TİEM 40 KT'de 9a/10=002/117) beñdeşsüz yaradıcı sözcükleriyle karşılanmıştır

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "لَبَّيْحُ" karşılığı kullanılan sözcüklerden yokdın bar kılgılı (T.); Köklerniñ tangsuķı taķı yirning (T.); Ol Tañrı taŖālā gökleri yaratdı (T.+Ar.), özinden özgeye baķmadı Yirleri dağı yaratdı (T.); beñdeşsüz yaradıcı (T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.96 Varlığının Sonu Olmayan Tanrı

Ar.الباقى El-Bāķı"Varlığın sonu olmayan" (Cemel 155)

Tü. қалғılı мәңгүлүг ; қалур Ыдингning зәтi; бақи қалур Таñrı таŖālānuñ зәтi; vardur Çalabun зәтi

Kur'an: Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâķi kalacaktır. (055/027)

Varlığı zorunlu, vücudu zatının gereği olan Allah (c.c.) varlığı devamlı olması ve varlığının sonu olmaması sıfatıyla muttasıftır. O varlığının sonu olmayandır. Ebedidir, ezeldir ve varlığı nihayetsizdir.

Allah'ın ezeli olması, Allah'ın sıfatlarında sadece ona mahsus bir sıfat olup, varlığında hiçbir zaman yokluk olmayan demektir. Her şeyi yokluk kapladığı halde ve her şey yok olacağı halde onun zâtı bakidir. O aynı zamanda mekanı olmaksızın ezeldir (Cemel 2001; 155).

Ar. "لَبَّيْحُ" "Tü." Varlığın sonu olmayan "Türkçe erken Kur'an çevirilerinde; қалғılı мәңгүлүг (TİEM 73 392v/7= 055/027); қалур Ыдингning зәтi (Hekimoğlu ı KT 509a/2=055/027); бақи қалур Таñrı таŖālānuñ зәтi (Manisa KT 391a/6=055/027); vardur Çalabun зәтi (TİEM 40 254a/2=055/027) sözcükleriyle karşılanmıştır

Türkçe ilk Kur'an çevirilerinde Ar. "لَبَّيْحُ" karşılığı kullanılan sözcüklerden қалғılı мәңгүлүг(T.); қалур Ыдингning зәтi (T.+Ar.) ; бақи

kalur Tañrı taÖālānuñ žatı. (Ar.+T.); vardur Çalabun zātı (T.+Ar.) şçzük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.97 Her Şey Yokluğa Döndükten Sonra da Varlığı İle Hükümranlığı Devam Eden

Ar. الوارث El-Vāriş“Her şey yokluğa döndükten sonra da varlığı ile hükümranlığı devam eden” (Cemel 155)

Tü. mîrâş boluğlılar; mîrâş alığlılar-miz; mîrâş alğanlar; vāriş olduğ ; mîras alıcılar

Kur’an: Biz nimetler içinde şımaran nice memleket halkını helâk etmişizdir. İşte kendilerinden sonra içlerinde pek az oturulmuş yurtları! (O yurtlara) biz varis olduk, biz.(028/058)

Vāris, mülklerin geçici sahipleri elleri boş olarak göçtükten sonra, varlığı devam eden mülkün gerçek sahibi. Ölümsüz hayat sahibi. Bütün yaratıkların yok olmasından sonra kalan Bâki. Dünyada nimetlendirdiği mülk sahipleri göçüp gittikten sonra O, bâki kalır; çünkü hem onların, hem malların mülklerin varlığı, O’nun varlığı ile (Cemel 2001; 155).

Ar. “ الوارث “ Tü. ” Her şey yokluğa döndükten sonra da varlığı ile hükümranlığı devam eden “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; mîrâş boluğlılar (TİEM 73 285v/8=028/058); mîrâş alığlılar-miz (Rylands KT 37a/3=028/058); mîrâş alğanlar (Hekimoğlu KT 374a/5= 028/058); vāriş olduğ (Manisa KT 277b/2=028/058); mîras alıcılar (TİEM 40 186b/8=028/058) sözcükleriyle karşılanmıştır

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “ الوارث “ karşılığı kullanılan sözcüklerden mîrâş boluğlılar (Ar.+T.); mîrâş alığlılar-miz(Ar.+T.); mîrâş alğanlar (Ar.+T.); vāriş olduğ (Ar.+T.); mîras alıcılar(Ar.+T.) sözcük gruplarından meydana gelmiştir

5.2.98 Kullarına Doğru Yolu Gösteren, İrşad Eden, Bütün İşleri İsbetli Olan Tanrı

Ar. الرشيء Er-Reşid“Kullarına doğru yolu gösteren, irşad eden, bütün işleri isabetli olan” (Cemel 156)

Tü. tañrı köndürüğü turur ; köndürgen.; Tañrı taÖālā hidāyet virür ; yol göstericidir

Kur’an: Bir de kendilerine ilim verilmiş olanlar onun, Rabbinden gelen hak olduğunu bilsinler, böylece ona iman etsinler ve sonuçta da kalpleri ona saygı duysun diye Allah böyle yapar. Hiç şüphe yok ki Allah, iman edenleri doğru yola iletir. (022/054)

Reşid, mürşid anlamındadır. Allah (c.c.) kullarına doğruyu gösteren ve insanları irşad eden, kullarından taat ehline doğru ilham edendir. O, mahlukatı hidayete çağırandır(Cemel 2001; 156).

Ar. “الرَّشِيدُ” “Tü. ” Kullarına doğru yolu gösteren, irşad eden, bütün işleri isabetli olan “;Türkçe erken Kur’an çevirilerinde; *tanrı köndürüğü turur* (TİEM 73 246v/8=022/054); *köndürgen* (Hekim-oğlu KT 325a/2=022/054); *Taḥrī taḤālā hidāyet virür* (Manisa KT 236a/11=022/054); *yol göstericidir* (TİEM 40 160b/4=022/054) sözcükleriyle karşılanmıştır

Türkçe ilk Kur’an çevirilerinde Ar. “الرَّشِيدُ” karşılığı kullanılan sözcüklerden tanrı köndürüğü turur (T.); köndürgen(T); Taḥrī taḤālā hidāyet virür (T.+Ar.); yol göstericidir (T.) sözcük veya sözcük gruplarından meydana gelmiştir.

5.2.99 Çok Sabırlı Olan Tanrı

Ar.الصَّابِرُ Eş-Şabūr“Çok çok sabırlı” (Cemel 157)

Sözlükte nefsi acele etmekten alıkoymak demektir. Allah (c.c.), mühlet veren, bekleyen, acele etmeyen itidali muhafaza eden, zamanı gelmeden fiilinde acele etmeyen, bütün işleri takdir edilen belli zamanda yapan geciktirmeyendir. Es-Sabur, çoğunlukla hilm sıfatında olduğu gibi cezalandırma kudretine sahip olduğu halde suçluların cezasını hemen vermeyip, cezayı tehir eden anlamında kullanılmıştır (Cemel 2001; 157)

Kur’an’da geçmemektedir.

SONUÇ

Tercüme en zor yapılan işlerden biridir. Hele Kur’an gibi kutsal bir metni tercüme etmek ve manalandırmak bir çok ilime sahip olunması gerektiği gibi ağır bir mesuliyet ister. Bunun yanında Kur’an’ın içinde geçen Allah’ın en güzel isimlerini (Esmâ-i Hüsnâ) Türkçe karşılıklarıyla ifade edebilmek ve bu isimlerin Arapça karşılıklarını tam olarak verebilmek tercüme eden için büyük bir risk taşıyıp ağır dini sorumluluklar yüklemektedir. Tercüme edilen dil içinde onun başka bir dile karşı mukavvetni göstermektedir.

Yukarıda gördüğümüz gibi Allah’ın en güzel isimlerini (Esmâ-i Hüsnâ) Türkçe adlarla karşılayabilmesi bir bakımdan Türkçenin doğru ve yerinde kullanıldığı zaman en kutsal metinleri bile Türkçe karşılıklarıyla tercüme edilebileceğini göstermekte olup bizde İlk Kur’an çevirileri yapan/yapanların taşıdığı Türkçecilik tavrının ne kadar geçerli olduğunu göstermektedir.

Kaynaklar

- ALİ, Osman Tatlısu, “Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi”, İstanbul, Başak yay.
- AGAH, Sırrı Levent, “Dini Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri” Ankara, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Bellekten 1972, s. 44.50
- ATA, Aysu, “Türk Dilinde Esmâ-i Hüsnâ”, IV. Uluslar arası Türk Dil Kurultayı, İzmir, 2000
- ATA, Aysu, *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası) Karahanlı Türkçesi, Giriş-Metin-Notlar Dizin*, Ankara, TDK, 2004.
- ATEŞ, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim ve Cümle Meali*, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat 1975.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Tefsir Tarihi*, c.I-II, Ankara, 1987.
- BOROKOV, A. K., *Orta Asya'da Bulunmuş Kur'an Tefsirinin Söz Varlığı (XII. - XIII. Yüzyıllar)*, (Ruşçadan Çeviren: USTA, Halil İbrahim, AMANOĞLU Ebülfez), Ankara,TDK, 2002.
- CLAUSON, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford , 1972.
- ÇANGA, Mahmut, *Kur'an-ı Kerim Lugatı*, İstanbul, 1999
- DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, 2. Baskı, Ankara. 1993.
- ECKMANN, J., *Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran Translation*, Budapest, 1976.
- İBN İSÂ, SARUHÂNİ, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi* (Hazırlayan Numan Külekçi) Akçağ yay. Ankara
- KARABACAK, Esra *An Inter-Linear Translation Of The Qur'ân Into Old Anatolian Turkish = Eski Anadolu Türkçesi Satır Arası Kur'ân Tercümesi: Introduction and Text I, Sources Of Oriental Languages and Literatures 22, Turkish Sources XX, Harvard University The Department Of Near Eastern Languages and Civilizations. 1994; (Part II: Glossary: Section one, p. 1-384. Section Two, p. 385-786), 1995; (Part III: Facsimilie of the MS Manisa İl Halk Library No. 931, Section one: 1a-224a.1997; (Part III: Facsimilie of the MS Manisa İl Halk Library No. 931, Section two: 224b-451a, 1999.*
- KÖK, Abdullah, *Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (TIEM 73, 1v/ 235v/2)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004.
- İZZETTİN, Cemal, *Ayet ve Hadislerle El-Esmâü'l-Hüsnâ*, İstanbul. Ravza yay, 2001.
- MUSTAFA, Necati Bursalı, *Ayet ve Hadislerle El-Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi*, İstanbul, Erhan yay,

- RAUF, Pehlivan , *Esmâü'l-Hüsna*, İstanbul, 2005, Motif yay.
- SAĞOL, Gülden *Old Turkish and Persian Inter-Linear Qur'ân Translations II: An Inter-Linear Translation of the Qur'ân into Khawarazm Turkish, Introduction, Text, Glossary and Facsimile (Part I: Introduction and Text)*, Harvard, (410 pages), 1993; *(Part II: Glossary)* Harvard, 1995, (310 pages); *(Part III Facsimile of the MS Süleymaniye Library, Hekimoğlu Ali Paşa No.2 Section One: 1b-300b)*, Harvard, 1996; *(Part III: Facsimile of the MS Süleymaniye Library, Hekimoğlu Ali Paşa No.2 Section Two:301a-587b)*, Harvard,1999.
- SAĞOL, Gülden, “Kur'an'ın Türkçe Tercüme ve Tefsirleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 8, İstanbul, 1997.
- SAĞOL, Gülden, Türkçede Dinî Tabirler, *Türkçede Dinî Tabirler Sempozyumu Yıldız Teknik Üniversitesi*, İstanbul, 2004.
- SARI, Mevlüt, *El-Mevârid, Arapça –Türkçe Lûgat*, İstanbul, 1982.
- TOPALOĞLU, Ahmet, *Muhammed Bin Hamza, XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış “Satır Arası Kur'an Tercümesi*, I Giriş ve Metin, İstanbul,1976; II, Sözlük, İstanbul, 1978.
- TÜRK DİL KURUMU, *Türkçe Sözlük*, Ankara, 2000.
- USTA, Halil İbrahim, *XIII. Yüzyıl Doğu Türkçesiyle Yazılmış Anonim Kur'ân Tefsirinin Söz ve Şekil Varlığı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1989.
- UZUNOĞLU, Nurettin, *Allah'ın 99 Sıfatı Esmâ-ül Hüsna*, Ankara 2004.
- ÜNLÜ, Suat, *Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (TIEM 73, 235v/3-450r/7)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004.
-, Suat,” “Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi'nde Esmâ-i Hüsna Kavramı”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Çağdaş Türklük Sempozyumu* Ankara, 2005.
-, Suat, “İlk Türkçe Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an Çevirilerinde Peygamber Kavramı”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Çağdaş Türklük Sempozyumu*, Ankara, 2006.